

Rocznik Sławistyczny, t. LXVIII, 2019
ISSN 0080-3588
DOI: 10.24425/rslaw.2019.130013

Dorota Krystyna Rembiszewska*

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa

Janusz Siatkowski**

Uniwersytet Warszawski
Warszawa

Nawiązania czy pożyczki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim? Cz. III

Holopa

‘duża niezgrabna noga’, ‘udo’, ‘człowiek negatywnie oceniany z powodu swojego wyglądu, niezdarności, głupoty’

Wyraz ten ma charakterystyczny dla pożyczek wschodniosłowiańskich wschodni zasięg w gwarach polskich.

Już SGPK II 187 podał *holopa* w znaczeniu ‘duża niezgrabna noga’ z dialektów polskich na Lubelszczyźnie i ‘człowiek niezgrabny, niezdarny’ z Lubelszczy-

---

* Dorota Krystyna Rembiszewska, Associate Professor, The Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0339-0879>.

e-mail: dorota.rembiszewska@ispan.waw.pl.

** Janusz Siatkowski, Professor Emeritus, University of Warsaw, Institute of Western and Southern Slavic Studies, Warsaw, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4362-9426>.

e-mail: janusz.siatkowski@wp.pl.

zny spod Biłgoraja i Zamościa (Łopaciński 1894: 200), ‘w ogóle coś wielkiego, niezgrabnego’ z Lubelszczyzny (Łopaciński 1899: 747), ‘goła stopa’, ‘tłusta, tęga kobieta’ spod Drohiczyzna (Czarkowski 2009: 183), ‘nóżki gołe’ spod Międzyrzecza (Pleszczyński 1892: 350 oraz ‘kobieta chuda, wysoka, niezgrabna’ w słowniczku prowincjonalizmów podolskich z Kamieńca Podolskiego sporządzonym przez A. Kremera w roku 1863. W MAGP IX m. 418, s. 4 w znaczeniu ‘udo’ występuje *holepa* w miejscowości Derewiczna pod Radzyniem Podlaskim oraz *holopa* w Budach koło Bielska Podlaskiego.

Bogate zestawienie poświadczeń gwarowych zgromadził SGP X 57, podając *holopa* jako: 1. ‘noga zwierzęcia’ w Huszczy koło Białej Podlaskiej (Buczyński 1967: 238, 255) i pejor. ‘noga ludzka’ w Dobrzyniewie koło Białogostoku, w Łomazach koło Białej Podlaskiej (Czyżewski 1976: 113), pod Siemiatyczami, koło Radzynia Podlaskiego i na Lubelszczyźnie, także na wschód od Łomży; 2. ‘udo’ koło Bielska Podlaskiego, Radzynia Podlaskiego, Parczewa, Włodawy i Chełma (MAGP l.c., Pelcowa 1985: 119, m. 27 – *holepa*, *holepka*); 3. ‘duża kość w potrawie’ w Kamieńcu Podolskim; 4. ‘nogawka’ pod Włodawą; 5. ‘człowiek negatywnie oceniany z powodu swojego wyglądu, niezdarność, głupoty’ w Kamieńcu Podolskim, na Lubelszczyźnie, pod Knyszynem (u Kudzinowskiego, por. Rembiszewska 2006: 132, 193, 2007: 148: *durna holopa* ‘ktoś mało inteligentny, osoba ograniczona’), pod Mławą; 6. ‘coś bardzo dużego’ na Lubelszczyźnie i pod Łomżą, a także *holopaty* ‘człowiek mający długie nogi’ (Wisznice pod Włodawą).

Zapewne mamy tu do czynienia z przyjmowanym przez Buczyńskiego l.c. i Czyżewskiego l.c. wpływem ukraińskim, co podtrzymuje ESUM I 557, który jako źródło podaje dial. ukr. *тольопа* ‘udo’, *гольопа* ‘zad konia’, mające powstać w wyniku kontaminacji ukr. *тáли* ‘łydki’ i *хона*.

Kaczać

‘taczać, tarzać, przewracać’, katulać ‘taczać’, ‘toczyć coś okrągłego’ i pochodne

katulać

‘taczać’, ‘toczyć coś okrągłego’ i pochodne

Już Karłowicz SWO II (1897) 284 uważał, że *kaczać* ‘taczać’, *kaczać się* ‘taczać się, tarzać się’ są pożyczkami z języka białoruskiego i ukraińskiego. Potwierdza to w osobnym artykule Sławski 1947: 386–387, zwracając uwagę, że na wpływ ruski wskazuje ich postać fonetyczna ze spółgłoską *cz* na miejscu oczekiwanego w języku polskim *c* z pierwotnego *katjati, por. też Sławski SE II 13 (*kaczać*) i II 103–104 (*katulać*). Wpływ ruski przyjmują tu też Lehr 1914: 49, Kuraszkievicz 1931: 311, Sawaniewska-Mochowa 1990: 161, Kurzowa 1985: 177–178, 1993: 366 i inni. Sławski uważa, że także współrdenne *katulać* ‘ta-

czać’, *katulać się* ‘toczyć się powoli’ również może stanowić pożyczkę, ale tu formalnych znamion obcości nie ma.

Nowsze materiały, a zwłaszcza nieznanie wcześniej liczne derywaty, skłaniają do pełniejszego omówienia tego zapożyczenia.

Rodzime *kacać* jest w języku polskim zupełnie sporadyczne. Kartoteka SGP ma jedynie *kacać* ‘dotykać, lekko uderzać’ („nie byde će *kacou*, ale dostańeś požonne źnińce”) z Kramaska pod Koninem, *kacać* ‘bić, uderzać’ spod Trzemeszna w pow. gnieźnieńskim oraz *kacać, kacnąć* ‘lekko, łagodnie uderzyć’ („ja go tlo letko *kacnujam*, na żart”) z Warmii (por. też SOWM III 114–115). Natomiast dla zapisu Kudzinowskiego *kacać* ‘taczać’ z Knyszyna (Rembiszewska 2007: 152) należy chyba przyjąć mazurzenie, por. u niego *kokos* ‘kokosz’, *becolka* ‘beczulka’, *marscka* ‘zmarszczka’.

Formy ze spółgłoską *-cz-* zostały przejęte z języków wschodniosłowiańskich, gdzie wyraz ten występuje powszechnie, por. brus. *качаць* ‘taczać, toczyć’, ‘maglować (bieliznę)’, ‘obtaczać czymś’ (TSBM II 670), dial. ‘maglować (bieliznę)’, ‘taczać jajka’ (SPZB II 445–446), ‘wałkować (ciasto)’ (ESBM IV 318–319), ukr. *качати* ‘taczać, toczyć’, ‘maglować (bieliznę)’, ‘wałkować (ciasto)’ (Hrinčenko II 227, SUM IV 123–124), *kaczaty* ‘maglować (bieliznę)’, ‘wałkować (ciasto)’ na Łemkowszczyźnie (Rieger 1995: 62), ros. *качать* ‘kołysać, chwiać’, ‘kołysać, huścić, bujać’, ‘kiwać, bujać’ (SSRLJ V 887–889).

Zapożyczone formy ze spółgłoską *-cz-* mają dosyć bogate poświadczenie w języku polskim.

Występują one na wschodnim pograniczu Polski, poza tym powszechnie w języku polskim na Litwie (nie tylko w gwarach), sporadycznie w polszczyźnie Lwowa i w ogóle dosyć szeroko w polskich gwarach kresowych.

Ze wschodniego pogranicza Polski kartoteka SGP ma *kaczać* tylko z kilku miejscowości: z Wierzchjedliny koło Sokółki *kaczać*: „*kacza śe* (ciasto) *jağ* na makaron”, Dobrzyniewa koło Białegostoku *kacać* ‘taczać, toczyć’, spod Knyszyna *kacać* ‘taczać’ z zapisu Kudzinowskiego (Rembiszewska 2007: 34, 152), z Baticików Średnich koło Siemiatycz *kaczać* ‘taczać, toczyć’ oraz z Bud koło Bielska Podlaskiego *kaczać się* ‘poniewierać się’: „*ja f śpitalu kačala śe čtery męšency*”. Sawaniewska-Mochowa l.c. z maszynopisu Nowowiejskiego podaje też *kaczać* ‘taczać, toczyć’ z Sokółki.

Na Litwie *kaczać się* jest bogato poświadczone zarówno w języku pisanim, jak i w gwarach.

Notował je Walicki 1886: 37 (*kaczać się* ‘toczyć się’ o wozie, ‘tarzać się’ o koniu i psie – na Walickiego powołuje się też SGPK II 286), Karłowicz 1984: 44 w swoim *Podręczniku* (*kaczać, kacać się*, pochodne i złożone *ukaczać, pokaczać* itd. ‘taczać, taczać się, tarzać, tarzać się’), Łętowski 1915: 87 (*kaczać* ‘toczyć’ i *kaczać wodę* ‘toczyć, pompować’), Bielikowicz 1975: 161 (*kaczać się* w bo-

rowinie), potwierdza też Turska 1982: 76 (*kaćać (się)* ‘tarzać (się), walać (się)’). Znane było też *kaczanie jajek* ‘taczanie przez chłopców jajek wielkanocnych’, por. Sawaniewska-Mochowa 1990: 161, Kurzowa 1993: 366.

Powszechnie występowało również *kaczać* i pochodne w gwarach polskich na Litwie. Odnotowano tu *kaczać* ‘wałkować’, ‘obtaczać mąką placki ziemniaczane’ oraz *wykaczać, pokaczać, skaczać* w Imbrodach, Smółwach i Trykłaciszkach koło Jeziorasów, w Świętnikach i Landwarowie pod Wilnem koło Dojlid i Jejszyszek na południe od Solecznik oraz *kaczać jajka* ‘taczać pisankami’ (zabawa wielkanocna) na Kowieńszczyźnie, w Smółwach koło Jeziorasów, w Widugirach i koło Wilna (Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 210–211). W Łopatowszczyźnie koło Turgiel (na północny wschód od Solecznik) Zdaniukiewicz 1972: 156 zanotował *k|aćać* ‘toczyć, kulać, wałkować’ i *k|aćać j|ajki* na wielkanoc. Kartoteka SGP ma ponadto *kaczać* ‘obtaczać’; „*kacza się śledzia w ciasto*” z Wilna od informatorki urodzonej we wsi Dzimityr pod Ejszyszkami (Reichan 1982: 37).

Do Wileńszczyzny nawiązują polskie gwary koło Brasławia. Notowano tu *ka-aczać* ‘toczyć, wałkować’, ‘wałkować (bieliznę, makaron), *kaczać się* ‘tarzać się’ oraz *kaczać jajka* ‘o zabawie pisankami na Wielkanoc’ (Smułkowa 2009: 71, 286, 296, 305, 431, 666, Rieger 2014: 120).

Pożyczka ta była znana też w polszczyźnie lwowskiej. Kurzowa 1985: 177–178 zanotowała tu od własnego informatora *kaczać (się)* ‘przewracać (się), toczyć (się), turlać (się)’: „*Kaczał kamień z góry na dół*”, „*Nie kaczajcie się tak po podłodze*”. Smułkowa 1996: 248 stwierdziła, że w powojennej polszczyźnie lwowskiej był to już wyraz nieznanymi lub dla niej niezbyt charakterystyczny.

Poza tym *kaczać* ma sporo poświadczeń z polskich dialektów kresowych. Już SGPK II 286 podawał *kaczać* ‘toczyć (np. beczkę)’, ‘maglować (bieliznę walkiem)’ z Drohobycza na zach. Ukrainie, kartoteka SGP zaś ma ponadto *kaczać* (kluski) i *kaczać się* (po trawie) z Horodyszczka koło Pińska, *kaczać* (świece z wosku) i *kaczać jajka* spod Lidy oraz z Delejowa koło Stanisławowa *kaczać się* ‘toczyć się, turlać się’, a poza tym w nowszych materiałach odnotowano: na Podolu *kaczać* ‘maglować’, *nakaczać* ‘pompować’ i *kaczać się* ‘kręcić się, obracać się, toczyć się’ w Oleszkowcach oraz *kaczać się* ‘jeździć na rowerze’ w Hreczanach (Czechosz-Felczyk 2004: 81, 304), pod Tarnopolem *kaćać* ‘maglować’ w Boryczówce oraz *kaćać, kaćaty* ‘ts.’ w Sorocku (Tarnopol 2007: 172, nr 1145), wreszcie od przesiedleńców spod Nowogródka *kaczać* ‘tarzać, kulać, toczyć, wałkować’, *kaczać się* ‘tarzać się’ i *obkaczać* ‘obracając obsypać czymś, np. mąką’ (Lewaszkiwicz 2017: 404, 419).

SW II 195 *kaczać* ‘tarzać, taczać, toczyć’, *kaczać się, keczać się* ‘taczać się, tarzać się, przewracać się’ uznaje za gwarowe i wywodzi z języka białoruskiego.

Wyraz *kaczać* występuje jako regionalizm białostocki w internetowym Wikisłowniku: *kaczać, kaczać się* ‘turlać (się), toczyć (się)’; tam też podano kolokację:

„*Póki nie pokacza, to nie zje*” (np. o małych dzieciach) oraz *grać w kaczanego* ‘wielkanocna zabawa polegająca na toczeniu jajek po pochyłości’ (www1). W znaczeniu ‘turlać się’ występuje też w powieści Edwarda Redlińskiego *Konopielka*, osadzonej w realiach wsi na Białostocczyźnie: „tak się każdy *kaczał* w śmiechu, płaczu, jęku”, „ktoś pod stołem w śmiechu się *kacza*” (Redliński, *Konopielka*, s. 20), „krążek *kaczali* jedne przeciw drugim” (l.c., s. 42).

W „Tygodniku Wileńszczyzny” z ostatnich lat znajdujemy opis wielkanocnego *kaczania*: „Tradycja **kaczania** (taczania) jaj w Święta Wielkanocne wiodzie na Wileńszczyźnie rodowód od zamierzchłych czasów i była przekazywana z pokolenia na pokolenie. Z grubsza polega ona na tym, że ustawionym na skos specjalnie wyżłobionym korytkiem albo odartą korą drzew puszcza się pisanekę, a każdy następny stający w szranki próbuje wcelować puszczonej przez siebie jajkiem w leżące na podłodze jajko przeciwnika. Jeśli mu się to udaje, zdobywa je” (www2). Ta zabawa przetrwała także w świadomości osób przesiedlonych z Kresów Wschodnich na ziemię zachodnie Polski (por. np. wspomnienia mieszkańca Kobylnicy pod Słupskiem, pochodzącego z zaścianka Powisznia w powiecie oszmiańskim – www3).

Także w derywatach od omawianego czasownika występują zarówno formy rodzime, jak i zapożyczone, przy czym nie wszystko jest jasne i trzeba zapewne przyjąć również jakieś wyrównania i formy hiperpoprawne.

Ewentualne formy rodzime są dosyć sporadyczne. Należy tu *kacala* ‘bat pleciony ze słomy’ z Ropczyc koło Dębicy (SGPK II 286) oraz *kacala* ‘bat’ („uderzając konia [przy sprzedaży] *kacalał*, by nie wracał do stajni”) z okolic Tarnowa i Rzeszowa, *kacala* ‘patyk z powrozem na końcu’ pod Rzeszowem (kartoteka SGP), *kacalina* ‘powróż skręcony ze słomy’ z Ropczyc, *kacalak* ‘pręt, patyk’ („weznię *kacalaka*, pogonię gąsienią”) spod Krasnegostawu (SGPK l.c.), a może należy zaliczyć tu też liczne zapisy z południowej Małopolski formy *kaciała* w znaczeniu ‘kij lub powróż’ w Kleparzu pod Krakowem, ‘stary powróż’ pod Myślenicami, ‘bat pleciony’, *kaćala* ‘gruby bat’, ‘gruby człowiek’ w Bronowicach pod Krakowem i przym. *kaciałowaty* (*kaciałowate* dziecko, które dużo je i jest małe, a ma duży i wystający brzuch), SGPK l.c., kartoteka SGP. Tutaj jednak może wchodzić w grę mazurzenie, wtedy rodzimość powyższych form jest wątpliwa.

Pojawiającą się na północnym Kociewiu formę: *kaczala* ‘pleciony bicz’ (SKoc II 59) trudno uznać za zapożyczenie wschodniosłowiańskie. Wydaje się nam, że trzeba ją tłumaczyć inaczej. Hipotetycznie można tu przyjąć niezależne hiperpoprawne usunięcie formy niby to mazurzącej.

Natomiast gwarowe nazwy polskie *kaczalka*, rzadziej *kaczatek*, *kaczalko* i podobne na oznaczenie ‘wielkiej nogi’ oraz wszelkiego rodzaju krążków i wałków należy niewątpliwie przypisać wpływowi języków wschodniosłowiańskich. Mają one w językach wschodniosłowiańskich bogato poświadczony wzory.

W języku białoruskim *качáлка* występuje w znaczeniach ‘wałek do wałkowania ciasta’, ‘wałek do maglowania bielizny’, też jako ‘fotel na biegunach’ (TSBM II 669), w gwarach ma formę żeńską *качáлка*, nijaką *качáлко* oraz męską *качáлак* (SPZB II 443), poza tym *качáлка* oznacza też ‘kołyskę’ (LAB III m. 178, s. 74), na całym Polesiu w znaczeniu ‘maglownica’ występują *kačálki* (Tarnacki 1939: 45, mapa 93, jedynie w kilku punktach na Polesiu zachodnim pojawia się nawiązująca do Mazowsza *wałkowniyc’a*), podobnie w języku ukraińskim *качáлка* ma znaczenia ‘wałek do wałkowania ciasta’, ‘wałek do maglowania bielizny’, też ‘fotel na biegunach’ (Tymčenko I 361, Hrinčenko II 227, SUM IV 123), w gwarach *kačiwka* ‘wałek do ciasta’, ‘wałek w maglownicy’, ‘wałek do ucierania maku’ (AGB I m. 29, s. 46–47).

W nazwach ‘wałka do ciasta’ gwary wschodniosłowiańskie na terenie Białostoczczyzny ściśle nawiązują do gwar białoruskich, wykazując zróżnicowanie rodzajowe: *kačálka* występuje głównie w wąskim pasie wzdłuż granicy od północy po Narew, *kačálok* w okolicy Bielska Podlaskiego i Hajnówki, a *kačálko* głównie wzdłuż granicy od Sokółki do Narwi (AGWB VI m. 191, s. 224–225), poza tym nazwy te występują w gwarach wschodniosłowiańskich na Białostoczczyźnie w znaczeniu ‘wałek maglownicy’ (kartoteka AGWB I 90, pytanie XIII 40b).

Ponadto kilka zapisów wyrazów współrzędnych pochodzi z dialektów łemkowskich: *kaczalo* ‘fajerka’ z Ładomirowej na Słowacji, *kaczalo* ‘kółko przy wrzecionie’ z miejscowości Bielanka w Polsce, *kaczalko* ‘kółko przy wrzecionie’ z miejscowości Jarabina na Słowacji, *kaczilko* ‘kółko przy wrzecionie’ i ‘kółko nakładane na mątwkę’ z miejscowości Ładomirowa na Słowacji (Rieger 1995: 62), *kaczalka* ‘wałek do ciasta’ i *kaczilce* ‘kółeczko’ z miejscowości Bartne pod Gorlicami (Rieger 2016: 73), poza tym *kačivka* ‘wałek do ucierania maku’ w gwarach nadszańskich koło Dobromila (Rieger 2017: mapa 25).

Nazwy te mają dosyć szeroki zasięg w gwarach polskich na pograniczu wschodnim oraz w gwarach kresowych, a zwłaszcza na Wileńszczyźnie, por. zestawienia u Kosteckiej-Sadowej 2015: 239, 256, 258–260.

SGPK II 286 zanotował na Litwie nazwę *kaczalka* w znaczeniu ‘krążek drewniany uderzany kijami (rodzaj gry)’ oraz ‘wałek do wałkownicy’, na Polesiu w znaczeniu ‘kłoda sosnowa, 4 sążnie długa’, Turska 1982: 74 zaś z Wileńszczyzny *kačalka* ‘wałek’, wywodząc ją z brus. *kačálka* (co potwierdza później u przesiedleńców w Michaliszkach na Białorusi i w Sławęcinnie na Pomorzu Anna Basara 1972: 130), poza tym z gwar polskich na Wileńszczyźnie odnotowano *kačálka* ‘wałek do maglowania bielizny’ w Łopatowszczyźnie koło Turgiel nad granicą białoruską (Zdaniukiewicz 1972: 157), w Janczunach na południe od Solęcznik, w Zaoziercach na północ od Wilna, w Trykłaciszkach na południe od Jeziorasów i *kaczaleczka* ‘tłuczek’ w Landwarowie koło Wilna (Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 211). W gwarach polskich na sąsiadującej Brasławszczyźnie

zapisywano powszechnie *kačalka* w znaczeniu ‘wałek’ (Rieger 2014: 120), ‘wałek do bielizny’, ‘wałek do ciasta’, ‘kołek, na którym porusza się tłuczek stępy nożnej’ (Smułkowa 2009: 286, 295, 297, 667).

Na północnym wschodzie Lubelszczyzny Pelcowa 2001: 186 (m. 80) odnotowała *kaczalka* w znaczeniu ‘tłuczek do ziemniaków’ w kilku punktach powiatu bialskiego: Bohukały w gm. Terespol, Dobrynka w gm. Piszczne, Kąty w gm. Rodeń, Matiaszówka w gm. Tuczna i Jabłeczna w gm. Sławatycze (Kostecka-Sadowa l.c., powołując się na tę samą lokalizację, błędnie ustala szerszy zasięg); kartoteka SGP ma ponadto *kaczalka* ‘nahajka’ z Ulowa pod Tomaszowem Lubelskim i ‘magłownica’ w gwarach polskich na Polesiu (Tarnacki 1937: 91) i ‘wałek do nawijania bielizny’ w dolnośląskiej miejscowości Pracze z przesiedleńcami ze Wschodu spod Stanisławowa, Lwowa i Nowogródka (Pawłowska 1966: 134) oraz ‘wałek do ciasta’ u przesiedleńców z Horodyszczka koło Pińska.

Poza tym mamy jeszcze z polskich dialektów kresowych: *kaczalka* ‘wałek do ciasta’ z Oleszkowiec na Podolu (Cechosz-Felczyk 2004: 81), *kaczalka* ‘wałek do magłowania’ z Boryczówki koło Tarnopola (Tarnopol 2007: 172, nr 1145) oraz *kaczalek* ‘mały tłuczek’ i *kaczalka* ‘wałek’ w języku przesiedleńców spod Nowogródka (Lewaszkiwicz 2017: 404). Wyraz *kaczalka* jako nazwę gwarową podaje także SW I 195 w znaczeniach ‘krążek drewniany uderzany kijami’ (gra), ‘wałek do wałkownicy’ i ‘kłoda sosnowa cztery sążnie długa, a osiem gruba’, wywodząc ją z białoruskiego.

Na osobne omówienie zasługuje kilka zapisów nazw współrzędnych w znaczeniach związanych z obróbką lnu. Falińska PST I 88 zapisała nazwę *kaczalo* ‘kóleczo w kołowrotku obok szpulki’ oraz ‘krążek na wrzecionie’, lokalizując ją w Małopolsce w miejscowości Bartne koło Gorlic oraz nazwy *kaczka* i *kaczółka* ‘rączka łącznie z kóleczkami do utrzymywania nicielnicy’, podała je z Wielkopolski z miejscowości Kaława koło Międzyrzecza Wielkopolskiego oraz na Śląsku w miejscowości Świerczów w powiecie Namysłów. Są to lokalizacje wprowadzające w błąd. Bartne koło Gorlic to dawniej miejscowość wyłącznie lemowska, w której przed wojną nie było w ogóle Polaków (por. Rieger 2016: 9). O pochodzeniu informatorów Falińskiej nie mamy natomiast żadnej informacji, by można było powiedzieć, że prezentują gwarę małopolską. Natomiast wiadomo, że w Kaławie informatorka pochodziła ze wsi Wołoczki w b. powiecie Mołodeczno na Białorusi, a w miejscowości Świerczów informator urodzony był w Bieniawie w b. powiecie Podhajce na Ukrainie (por. Falińska PST II 75, 90). Mamy tu więc materiały pochodzące od przesiedleńców reprezentujących polskie dialekty kresowe, a nie Wielkopolską i Śląsk.

W sumie *kaczać* ze spółgłoską *-cz-* i formy pochodne należy uznać za oczywiste pożyczki wschodniosłowiańskie, sporadycznie na Kociewiu forma ta mogła się pojawić w wyniku rodzimego usunięcia formy niby to zamazurzonej.

Koczerga, koczarga, koczerha i kociuba

‘urządzenie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’, ‘pogrzebacz’

Koczerga, *koczarga* oraz *kociuba* występują w języku polskim w znaczeniach ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ i ‘pogrzebacz’, przy czym trudno nieraz je ściśle rozdzielić. *Kociuba* ma poza tym jeszcze inną semantykę.

Pśl. *kočerga, *kočǫrga* łączy się zwykle z ros. dial. *кочера* ‘sękatę drzewo, pień’ (por. np. Vasmer ESRJ II 358, Sławski SE II 321–322, ESSJ X 105–106). Występuje powszechnie w językach wschodniosłowiańskich, z tym że szerokim pasem w części centralnej na Białorusi i Ukrainie od granicy z Litwą (w języku litewskim *kačėrga*, *kačiārga* jako pożyczka z białoruskiego – Fraenkel I 201) po granicę z Rumunią, a zwłaszcza od Brześcia aż nieco na południe od Dniestru, występuje też, a nawet zdecydowanie dominuje lub jest wyłączna *kociuba* (brus. *кацуба*, ukr. *коцуба*, *коцуба*, *кацуба*). Wyraźnie to pokazują atlasy gwarowe: białoruski (LAB IV m. 90, s. 48) i ukraiński (AUM II m. 282, s. 62). Widoczny tam układ terenowy niezbitnie dowodzi, że *kociuba* jest tu wtórna, ale na znacznym terenie wyparła pierwotną *koczergę*. Poza tym *koczerga* występuje regionalnie w języku polskim i słowackim.

W języku rosyjskim *кочерга* ‘narzędzie do przemieszczania paliwa w piecu’ poświadczona jest od 1585 roku (SRJ XI–XVII, t. VII 389), *кочерга* w tym znaczeniu notuje też SRJ XVIII, t. X 213, Dal II 180–181, SSRLJ V 1552 i Ożegov 398.

W języku białoruskim nazwę *кочерга* notowano od 1579 roku (HSBM XVI 68), w gwarach w znaczeniu ‘urządzenie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ w postaciach *качарга*, *кочэрга* itp. licznie występuje niemal na całej Białorusi, poza samym skrawkiem południowo-zachodnim od Brześcia po prawy dopływ Prypeci rzekę Stwiha, gdzie jest *кацуба* (LAB IV m. 90, s. 48). Na Polesiu dokładniej podział między zajmującą przeważającą jego część nazwą *kociuba* i występującą na krańcach północno-wschodnich nazwą *kočerh'a* przedstawił Tarnacki 1939: 38, mapa 74. Wyraz *качарга* w tym znaczeniu notuje też wielokrotnie słownik pogranicza SPZB II 444. Postać *качарга* ‘pogrzebacz’ właściwa jest też współczesnemu białoruskiemu językowi literackiemu (TSBM II 669–670).

W języku ukraińskim w znaczeniu ‘urządzenie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ oraz ‘pogrzebacz’ używane są obie nazwy: *кочерга* i *коцуба*. *Кочерга* poświadczona jest od 1642 roku (SUM XVI–XVII, t. XV 65), *кочерга* zapisał również Hrinčenko II 295 oraz słownik współczesnego ukraińskiego języka literackiego (SUM IV 315).

W gwarach ukraińskich też występują obie nazwy, często w znacznym przemieszaniu, a podział między nimi jest dosyć skomplikowany. Dla nas najważniejsze jest bliższe sąsiedztwo z Polską.

Na mapie AUM II 282 na całej północy aż mniej więcej po Dniestr dominuje *коцуба*, *кацуба* (dokładniej o podziale tych form powiemy przy omawianiu nazwy

kociuba). W rozproszeniu i to zupełnie sporadycznie pojawia się tu *коцєр꜑а*. Na północy *коцєр꜑а* częściej występuje tylko z daleka od Polski nad rzekami Horyń i Uborć. Dominuje ona też na południe od Dniestru. Janów 2001: 98–99 ma w znaczeniach ‘urządzenie do wygarniania węgla z pieca’, ‘pogrzebacz’, ‘łopatka do ognia przy kuchni’ zarówno *kociuba*, *kaczuba*, *kaciubka*, jak i *koczerha*, *koczierha*. Pojawia się tu informacja, że na Huculszczyźnie więdźmy jeżdżą na *koczerhach*.

W gwarach wschodniosłowiańskich na terenie Polski występują obie nazwy, nawiązujące do sąsiednich terenów białoruskich i ukraińskich.

W AGWB m. 156, s. 140–141 na północy sięga aż po rzekę Supraśl, a na samym wschodzie po Narew, nazwa *kačarh¹a*, *kačər^ha*, *kočər^ha* i podobne, które łączą się z większością gwar białoruskich, a na pozostałym terenie zapisano różne postaci nazwy *kociuba*, jak *koc¹ub¹a*, *kocub¹a*, *kač¹ub¹a*, *kacub¹a*, a one z kolei właściwe są gwarom białoruskim pod Brześciem, a przede wszystkim gwarom ukraińskim.

W atlasie ukraińskim AUM II m. 282, s. 62 pograniczne punkty ukraińskie na terenie Polski ściśle nawiązują do gwar na sąsiedniej Ukrainie: na całym polskim pograniczu wschodnim w p. 654–661 występuje *kou¹yǫ¹a* lub *kou¹yǫ¹ba*, a w punktach 662–663 *kau¹yǫ¹a* lub *kau¹yǫ¹ba*. Dopiero na południu Polski w p. 664. Wierchomla koło Piwnicznej, 665. Bartne koło Gorlic i 666. Krępna koło Jasła pojawia się *коцєр꜑а* lub *коц¹єр꜑а*, a w p. 667 Komańcza pod Sanokiem *коцар꜑а* i *kou¹yǫ¹a*.

W ukraińskich gwarach nadszańskich przeważa *kačub¹a*, *kač¹uba*, *kačuba*, *koč¹uba* i tylko po stronie ukraińskiej pod Dobromilem w dwóch punktach pojawia się *koč¹erha* (Rieger 2017: m. 27).

Z gwar łemkowskich na terenie Polski i Słowacji Rieger 1995: 66 podaje w znaczeniu ‘pogrzebacz’ głównie *koczerha*, *koczer^ha* oraz *koczarha* w punkcie Šarišský Štiavnik na Słowacji i *kocz¹arha* w Komańczy, a zupełnie wyjątkowo w Tyliczu *kociuba*. Rieger 2016: 80 ma też nazwę *koczerha* ‘urządzenie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ z łemkowskiej wsi Bartne koło Gorlic.

Koczerga ‘urządzenie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ znana jest również dialektom słowackim. Na samym wschodzie Słowacji oraz w części północno-wschodniej na pograniczu słowacko-polsko-ukraińskim zanotowano tu *kočərha* i rzadziej też *kočejrha* (ASJ I m. VI 4, s. 158, por. też SSN I 795 z okręgów Sobrance i Trebišov). Warto dodać, że nazwa ta z ukraińskiego została przejęta do języka rumuńskiego jako *cociorba* (Tiktin I 381), na Mołdawię jako *коц¹орбэ*, *коц¹арбэ* (SDEM 208) oraz do węgierskiego jako *kočerba* (Knieszsa I (1955): 271).

W gwarach bojkowskich w znacznym przemieszaniu występują *koč¹uba*, *kač¹uba*, *koc¹yba* oraz *koč¹erha* i podobnie, por. Rieger AGB I m. 16, s. 36–37.

To znaczne przemieszanie nazw *koczerga* i *kociuba* w gwarach białoruskich i ukraińskich wynika z tego, że zapewne pierwotna tu *koczerga* została częściowo wyparta przez późniejszą *kociubę*. Tego typu przemieszanie właściwe jest także gwarom wschodniej Polski.

Przedstawimy najpierw nazwę *koczerga*. Za regionalizm wschodniopolski, znany też polskim dialektom kresowym, uznały go Sawaniewska-Mochowa 1990: 163–164, Kurzowa 1993: 372, Rembiszewska 2006: 68–69, 2007: 35, 155 i Kostecka-Sadowa 2015: 241–242 za zapożyczenie wschodniosłowiańskie, na północy z języka białoruskiego, na południu – z ukraińskiego. Zgromadzone w tych pracach materiały oraz bogate materiały nowsze zdają się to przypuszczenie potwierdzać.

SGPK II 393 ma *koczerga* ‘pogrzebacz’ z Lindego, gdzie przytaczany jest słownik Knapskiego oraz *koczerga*, *koczerga* z Litwy (z powołaniem się na Karłowicza i Walickiego) oraz z utworu Elizy Orzeszkowej *Bene nati*, z akcją rozgrywaną się nad Niemnem.

MAGP IX m. 444, s. 126–129 i XII m. 597, s. 182–186 *koczergę* ‘urządzenie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’, określając ją jako wyraz kresowy, podaje jedynie z Wierzchjedliny koło Sokółki (*kočerya*) i z miejscowości Baciki Średnie pod Siemiatyczami (*kočyrğa*) oraz z punktów przesiedleńczych z Litwy: z Nowych Trok i Rogowa w powiecie Wilkomierz koło Poniewieża.

Kartoteka SGP przynosi dalsze lokalizacje z gwar na wschodzie Polski: w znaczeniu ‘pogrzebacz’ Zdancewicz 1964: 242, 1975: 33 podaje *k'ačerha* jako pożyczkę białoruską spod Sejn, Bogusław Nowowiejski *koczerga* z Sokółki na Białostocczyźnie (RóżnSłow 192), Kudzinowski *kočerga* z Knyszyna (Rembiszewska 2006: 68–69, u najstarszych *kočerh'a*, 2007: 35, 155), Sawaniewska-Mochowa l.c. przytacza dalsze lokalizacje z Białostocczyzny, częściowo uzyskane na podstawie informacji ustnych. Jako najdalej wysuniętą na zachód znajdujemy nazwę *koczerga* ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ w miejscowości Grochowo na południe od Piaseczna (AGM VI s. 99). Poza tym w Siemiatyczach odnotowano wyraz *kaczerga* w znaczeniu ‘łyżka do mieszania roztopionego ołowiu’ (kartoteka SGP).

Bogato reprezentowana jest *koczerga*, *koczerga* ‘pogrzebacz, ożóg’ na Litwie, zarówno w polszczyźnie wileńskiej, jak i w gwarach.

Walicki 1886: 97 ma *koczerga*, Karłowicz 1984: 45 *koczerga*, *koczerga* ‘kosior, ożóg, pogrzebacz’, Turska 1982: 74 przytacza z polszczyzny wileńskiej *kočerga*, wywodząc ją z brus. *kačarh'a* (cytuje też *koczerga* z Walickiego i *koczerga* ze SWiL, s. 77 i 79), a znajomość tego wyrazu w okresie powojennym w Sławęcinie na Pomorzu zachodnim u przesiedleńców z Wileńszczyzny potwierdza Anna Basara 1972: 133.

Koczerga ma także bogate poświadczenie na Wileńszczyźnie w gwarach. Zdaniukiewicz 1972: 160 podaje z Łopatowszczyzny *k^učerga*, *kočerga*, *k^ačerga* w znaczeniu ‘narzędzie do poprawiania ognia w piecu i wyciągania garnków z pieca chlebowego’, Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 225 *koczerga*, *kaczerga* jako ‘pogrzebacz’ wielokrotnie spod Jeziorasów (Imbrody, Smołwy, Kalniszki, Traczuny), z miejscowości Widugiry, spod Wilna (Landwarów, Mejszagoła, Świętniki), spod Solecznik (Pojedupie, Janczuny), a także spod Kowna (Lepy,

Ragoże). Poza tym *kocz^lerga*, *kacz^lerga* znana jest w polskiej gwarze wsi Darwinięki w centralnej Łotwie (Paršuta 1984: 143).

Z Wileńszczyzną ściśle łączą się polskie gwary na Brastawszczyźnie, gdzie też powszechnie notowano *kočerga*, *kačerga*, *kočarga* (w białoruskich gwarach zaś *kačarh^la*) w znaczeniu ‘pogrzebacz’, ‘pogrzebacz na długim kiju do ustawiania garnków w piecu chlebowym’ (Smułkowa 2009: 291, Rieger 2014: 130–131).

Poza tym z języka powojennych przesiedleńców spod Nowogródka podaje Lewaszkiwicz 2017: 406 *kaczerga*, *kaczherha*, *koczerga*, *koczherha* w znaczeniu ‘pogrzebacz’.

W polskim języku pisanym *koczerga* pojawia się późno. Nie ma jej ani w Słowniku staropolskim, ani w Słowniku polszczyzny XVI wieku (wbrew twierdzeniu Kosteckiej-Sadowej 2015: 241). Pojawia się dopiero w drugim wydaniu (1643) słownika Knapskiego „Pogrzebączką, **kocz^lárgá**, szoruléc, poćiask”, co cytuje słownik Lindego. Później *koczarga* ‘pogrzebacz, szurulec, ożóg’ podaje SWil I 502, a SW II 388, określając jako gwarowe, wymienia formy *koczarga*, *koczerga*, *koczherha* i *koczherka*, a przy postaci *koczarga* powołuje się na Knapskiego oraz na pochodzącego z Polesia Łukasza Gołębiowskiego.

Na podstawie przedstawionych materiałów przyjmowana pożyczka z dialektów wschodniosłowiańskich wydaje się nie budzić żadnych wątpliwości.

A jednak w świetle zwłaszcza nowszych materiałów onomastycznych bardziej prawdopodobne jest przyjęcie dawnego nawiązania, dawnej łączności terytorialnej mazowiecko-ruskiej. Zakładał tę dawną wspólnotę już Sławski SE II 321–322: „u Knapskiego najprawdopodobniej jeszcze szczątkowo zachowany wyraz rodzimy, jedna z wspólności mazowiecko-ruskiej”, a mimo tego pisze, że „jako dzisiejszy prowincjonalizm wschodni niewątpliwa pożyczka z Rusi”. Godząc się z tym rozumowaniem, trzeba byłoby przyjąć, że pierwotnie może był to wyraz rodzimy, ale zanikł i dopiero ponownie został przejęty z dialektów wschodniosłowiańskich. A przecież bardziej prawdopodobne wydaje się, że pierwotnie regionalnie rodzimy wyraz tylko się nieco wycofał, a jako relikw zachował się na ścisłym pograniczu wschodnim.

Nowsze materiały onomastyczne pokazują, że mimo braku starych poświadczeń wyrazu pospolitego *koczerga* w języku polskim, był on u nas regionalnie od dawna dobrze znany. Występuje w kilku nazwach miejscowych.

Koczargi, dziś *Stare Koczargi* i *Nowe Koczargi*, sąsiadujące od północy bezpośrednio z Warszawą (z dzielnicą Babice) są wymieniane od początku XV wieku (1419, 1423, 1450 itd.). Przeważnie notowana jest postać *koczarga*, ale sporadycznie występuje też *koczerga* (np. w 1479 r. – Sławskiemu znany był tylko ten przykład), por. NMP V 37.

Koczarki, wieś na Mazurach pod Kętrzynem, mająca pierwotnie nazwę *Pogorzele*, przybrała w połowie XVI wieku nazwę *Koczargi*, *Koczarki* (*Kotzargen*,

Kotziarken, Koczarki). Ta nowa nazwa oczywiście została przeniesiona przez osadników z Mazowsza, por. NMP V 38.

Poza tym znane są na pograniczu wschodnim *Koczergi*, wieś koło Parczewa, potwierdzona od 1626 roku (NMP V 38) i *Koczery*, wieś koło Drohiczyzna, poświęcona od 1509 roku, która pierwotnie była zapisywana jako *Koczeryhy, Koczaryhy, Koczarki*, a postać późniejsza powstała w wyniku uproszczenia dawnej grupy spółgłoskowej *-rh-* na *-r-*, (por. NMP V 38–39).

Dawne zapisy podanych nazw miejscowości spod Warszawy i spod Kętrzyna na Mazurach wyraźnie świadczą, że ich podstawa – wyraz pospolity *koczerga* – był od dawna znany na Mazowszu aż poza Warszawą. Daje to możliwość zakwestionowania przyjmowanej tu ruskiej pożyczki wyrazowej. Postaci z *-g-* byłyby u nas pierwotne, jedynie formy z *-h-* należałoby przypisać wpływowi języka białoruskiego i ukraińskiego. Turska 1970: 84, zakładając ruską pożyczkę wyrazową, mówi o niekonsekwentnym podstawianiu *-g-* za obce *-h-* w języku polskim.

Częściowo obocznie z nazwą *koczerga, koczarga* występuje wieloznaczna *kociuba*. Pochodzi ona niewątpliwie z tureckiego *kösübe, kösüme* od *köse-, küse-* ‘grzebać w piecu, w ognisku’, por. Zajączkowski 1934: 37. Natomiast wypowiedane tu przez niego przypuszczenie (przyjmowane też przez Sławskiego), że również *koczerga* ma ten sam pień turecki, jest nieuzasadnione. Pożyczka ta występuje w języku ukraińskim i regionalnie w języku białoruskim i polskim. Geografia wyrazu polskiego wskazuje na pożyczkę z ukraińskiego (por. już Brückner SE 242, Berneker SEW 536, Sławski SE 318–319 oraz Kurzowa 1985: 186, Pelcowa 1994: 87, 1997: 193, 2001: 66, Rembiszewska 2006: 68, 75, Rieger 2007: 16, Kostecka-Sadowa 2015: 241).

Zasięg wyrazu *kociuba* w gwarach ukraińskich i białoruskich pokazują atlasy gwarowe.

W LAB IV m. 90, s. 48 *кацюба́* występuje jedynie na samym skrawku południowo-zachodnim od Brześcia po rzekę Stwiha (prawy dopływ Prypeci). Słownik pogranicza ma nazwę *кацюба́* tylko z terenu Polski z nieistniejącej już wsi Łuka koło Hajnówki oraz *кацюба́* i *кацюбнік* ‘pałka, na którą nasadza się kociubę’ na Białorusi ze wsi Дзмітравічы koło Kamieńca, na północ od Brześcia (SPZB II 442, 510). W białoruskim języku literackim (TSBM) jest nieznaną.

Na Polesiu dokładniej podział między zajmującą przeważającą jego część nazwą *kociuba* i występującą na krańcach północno-wschodnich nazwą *kočerh'a* przedstawił Tarnacki 1939: 38, mapa 74.

W atlasie ukraińskim AUM II m. 282, s. 62 na całym Wołyniu i Naddniestrzu nazwą wyłączną lub zdecydowanie dominującą jest *коц'уба, коц'уба*. Synonimiczna *кочерг'а, коч'ерга* pojawia się tu sporadycznie i w rozproszeniu. Na północ od górnego Dniestru aż po rzekę Zbrucz na znacznym terenie występuje postać *кац'уба, кац'уба*. Nazwa *кочерг'а, коч'ерга* notowana jest częściej na północy tylko z daleka od Polski nad rzekami Horyń i Uborc, a zaczyna dominować

dopiero nieco na południe od Dniestru, ale pojawia się tu też *kou'yb'a*, *kou'yba*. Janów 2001: 98 z Huculszczyzny ma też *kociuba* ‘łopatka do ognia przy kuchni’ i *kaczuba*, dem. *kaciubka* ‘haczyk żelazny do pieca’, czyli zapewne ‘pogrzebacz’.

Na południowej Białostocczyźnie, w gwarach głównie typu ukraińskiego, zapisano różne postaci nazwy *kociuba*, jak *koč'ub'a*, *kocub'a*, *kač'ub'a*, *kačub'a* (AGWB VI m. 156, s. 140–141).

W podanych w AUM gwarach ukraińskich na terenie Polski w części północnej w punktach 654. Dobrowoda koło Hajnówki, 655. Żerczyce koło Siemiatycz, 656. Nosów koło Białej Podlaskiej, 657. Kobylany koło Terespoła, 658. Stawki koło Włodawy, 659. Krzywowierzba między Włodawą a Parczewem, 660. Brzeźno koło Chełma, 661. Horeszów koło Zamościa występuje *kou'yb'a*, *kou'yba*, a w punktach 662. Cetuła, gm. Wiązownica i 663. Hłomcza pod Sanokiem *kač'yb'a*, *kač'yba*.

W ukraińskich gwarach nadszańskich przeważa *kačub'a*, *kač'uba*, *kačuba*, *koč'uba* (Rieger 2017: m. 27), z gwar łemkowskich zupełnie wyjątkowo zapisano *kociuba* w Tyliczu (Rieger 1995: 66) i w Bartnem w znaczeniu ‘pogrzebacz’ (Rieger 2016: 80).

W znacznym przemieszaniu występują *koč'uba*, *kač'uba*, *koc'yba* oraz *koč'erha* i podobne w gwarach bojkowskich, por. Rieger AGB I m. 16, s. 36–37.

W ukraińskim języku literackim *kou'юб'a* notowana jest w znaczeniu ‘urządzenie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ (Hrinčenko II 295), a także ‘łyżka z długim uchwytem do mieszania roztopionego metalu’ (SUM IV 314). Od nazwy tej zostało utworzone nazwisko znanego ukraińskiego pisarza i działacza społecznego Michała *Kociubińskiego* (Михайло Коцюбинський, 1864–1913).

W języku polskim pożyczka ta ma bogatą dokumentację w kilku znaczeniach: ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’, ‘pogrzebacz’, ‘kij do podpierania się’, ‘zakrzywione widły do ściągania obornika z wozu’ i inne.

Najczęściej notowana jest jako ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ lub ‘pogrzebacz’, przy czym w zebranych materiałach trudno nieraz oba znaczenia rozdzielić. SGPK II 392–393 podaje wyraz *kociuba* w znaczeniu ‘pogrzebacz’ z Lubelszczyzny i z Tykocińskiego (Gloger), *koczuba*, *kuczaba* z Wileńszczyzny jako ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ (Walicki), też w innych znaczeniach.

W MAGPIX m. 444, s. 126–129 nazwy ‘narzędzia do wygarniania popiołu i żaru z pieca chlebowego’ *kociuba*, rzadziej *kaciuba*, mają szeroki zasięg na wschodzie Polski sięgający miejscowości Wierzchjedliny koło Sokółki, Bańki koło Bielska Podlaskiego, Łukowisko i Derewiczna koło Radzyna Podlaskiego, Spiczyn koło Lubartowa, Mełgiew pod Lublinem, Zdziłowice koło Kraśnika, Lipiny Górne koło Biłgoraja, Wyżne na południe od Rzeszowa i Niebieszczany koło Sanoka, ale poza tym poświadczona jest *kociuba* daleko na zachód w Kramsku (51a) pod Koninem. Odnotowano tu też kilka poświadczeń tej nazwy z gwar przesiedleńczych z terenu Ukrainy.

Dalsze materiały uściślają i częściowo rozszerzają zasięg nazwy *kociuba* w gwarach polskich. W AGM VI m. 282, s. 94–97 *kociuba* w znaczeniu ‘narzędzie do wygarniania żaru z pieca chlebowego’ tworzy zwarty kompleks w środkowej części zachodniego Mazowsza w powiatach Sierpc, Płock, Płońsk, Pułtusk, Gostynin, Sochaczew, z którym łączą się sąsiadujące punkty spod Kutna (Krzyżanów), Grodziska Mazowieckiego (Chlewnia), Ciechanowa (Faustynowo) i Wołomina (Głuchy), a poza tym odnotowano ją pod Garwolinem (Wola Starogrodzka i Zakrzówek).

Dokładnie zasięg nazwy *kociuba* w znaczeniu ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ na Lubelszczyźnie pokazuje Pelcowa na trzech podobnych mapach: dwóch izoglosowych 1994: 84 (m. XII) i 1997: 209 (m. II) i jednej punktowej 2001: 181 (m. 75). Obszerny zasięg nazwy *kociuba* wyznaczają tu najbardziej wysunięte na zachód miejscowości: Sitno koło Międzyrzecza Podlaskiego, Ossowa koło Radzyna Podlaskiego, Glinny Stok koło Parczewa, Jawidz, gmina Spiczyn (między Lubartowem a Lublinem), Krępiec na wschód od Świdnika, Poniatowa na wschód od Opola Lubelskiego, Wierzbica i Trzydnik Duży koło Kraśnika oraz wieś Irena koło Zaklikowa na zachód od Janowa Lubelskiego.

Kartoteka SGP ma dalsze liczne przykłady występowania nazwy *kociuba* w znaczeniu ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ na Lubelszczyźnie, jednak zazwyczaj w granicach wyznaczonych przez Pelcową. Nieco szerzej udokumentowana jest ona tu tylko pod Lubartowem. Ciekawe jest zestawienie materiałów polskich i ukraińskich w atlasie Czyżewskiego spod Włodawy. Zapisywał on tu często nawet w tej samej miejscowości: z gwar polskich *koćuba*, *koćupka*, *kućupka*, *kućuba*, a z gwar ukraińskich *koťub'a*, *koľuba*, *koćub'a*, *koćupk'a*, *kuťub'a*, *kućupka*, *kućuba*, *kućipka*. Świadczy to o znacznej zgodności nazw polskich i ukraińskich na tym terenie (Czyżewski 1986b m. 73).

Również zapisy Cyrana 1960: 226–227 *koćuba*, *kocuba* pod Łosicami oraz *kociuba* w Budach pod Bielskiem Podlaskim, w Miłkowicach pod Siemiatyczami, w Bacikach Średnich pod Siemiatyczami, w Huszczy i w Łomazach pod Białą Podlaską mieszczą się w granicach wyznaczonych przez MAGP i Pelcową.

Bezpośrednio z zasięgiem podanym w MAGP łączy się *koćuba* ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ pod Knyszynem (Rembiszewska 2006: 68, 75, 2007: 155). Zapisy *kociuby* z Supraśla, Niemirowa i spod Bielska Podlaskiego, określane w RóżnSłow 192–193 jako ‘pogrzebacz’, najpewniej też odnoszą się do ‘narzędzia do wygarniania węgla z pieca chlebowego’.

Kociuba ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ ma poza tym bogate poświadczenie z polskich gwar kresowych. W MAGP IX m. 444, s. 126–129 podano kilka zapisów z gwar przesiedleńczych z terenu Ukrainy: *kociuba* z Hana czowa na południowy wschód od Lwowa, z Majdańskiej Huty koło Zdołbunowa i z miejscowości Rzewuszki pod Kowlem oraz *kaciuba* z miejscowości Tuligłowy na południowy zachód od Lwowa i ze Starej Huty pod Buczaczem. Kartoteka SGP

potwierdza zapisy *kaćuba* z Hanaczowa i ze Starej Huty oraz przynosi dalsze: z miejscowości pogranicznych – *kociuba* z Potylicza koło Rawy Ruskiej i spod Dobromila (w sąsiedztwie Przemyśla) oraz z Krotoszyna pod Lwowem (na południowy wschód), z Delejowa pod Stanisławowem i *kućuba* z miejscowości Duliby pod Buczaczem. Werenicz 1990: 110 ma nazwę *koćuba* z polskiej wsi Zamosze na Polesiu, gdzie nazwa ta została przejęta zapewne dopiero po przesiedleniu z Mazowsza.

Dalsze liczne poświadczenia występowania tej nazwy w znaczeniu ‘deseczka na kiju do wygarniania węgla z pieca’ w gwarach przesiedleńców mamy: w Tarnopolskiem *kaćuba* z Hanaczowa, Firlejowa, Krowinki (też *kaćub'a*), Boryczówki, Sorocka, Borków Wielkich oraz *koćuba* z Kaczanówki (Tarnopol 2007: 138–139, nr 855) i pod Lwowem *kaćuba* w Wołostkowie, Tuligłowach i Wołczuchach oraz *koćuba* w Białem, Różance, Ilniku i Kołtowie, natomiast w Siemianówce *kaćuba* i *koćuba* (Lwów 2015: 217, nr 855).

Rzadsza w znaczeniu ‘pogrzebacz’ *kociuba* tworzy zwarty teren, pokazany za pomocą izoglosy w MAGP XII m. 556, s. 21–25 i m. 597, s. 185, na południu Polski koło Myślenic, Nowego Targu, Bochni, Nowego Sącza (w Brzeznej-Litaczcu też *kocuba*), Gorlic i Jasła. W kartotece SGP jest jeszcze kilka poświadczeń *kociuby* w tym znaczeniu z pobliskiego Podkarpacia: z Brzezin (na południe od Dębicy), spod Łañcuta i Przeworska, a nawet z Sulowa pod Kraśnikiem. Zapisy *kociuby* w znaczeniu ‘pogrzebacz’ z północy: z Supraśla, Niemirowa i spod Bielska Podlaskiego (RóżnSłów 192–193) należy uznać za niepewne.

W znaczeniu ‘pogrzebacz’ ma ona poświadczenia również z polskich gwar kresowych. Zanotowano ją z języka przesiedleńców spod Tarnopola: z Hanaczowa *kaćuba* i *koćuba*, z Kozłowa *koćuba* i z Krowinki *kaćub'a* (Tarnopol 2017: 117, nr 853) i spod Lwowa: *kaćuba* z Białego, Wołostkowa i Kołtowa oraz *koćuba* z Różanki (Lwów 2015: 117, nr 853).

Kociuba w gwarach polskich poświadczona jest też w znaczeniu ‘kostur, kij wystrugany z drewna, służący do podpierania się’. W tym znaczeniu *kociuba* i dem. *kociubka* tworzą w AGM VIII m. 354, s. 27–28 na północnym wschodzie Mazowsza zwarty areał obejmujący głównie powiaty Grajewo, Kolno i Łomża. Na tym terenie *kociuba* oznacza także ‘łaskę’. Teren ten rozszerzają materiały kartoteki SGP z licznymi zapisami nazwy *kociuba* w znaczeniu ‘kij podróżny’ (dębowy lub brzozowy, u góry zagięty), ‘łaska pasterska’ z Kurpiowszczyzny. Poza tym Rembiszewska 2006: 68 z mowy najstarszego pokolenia z Knyszyna podaje „*koćuba*, to taka łaska wykšyóna, z gauęzi”.

Poza tym w kartotece SGP znajdujemy wyraz *kociuba* w kilku sporadycznie odnotowanych użyciach.

W znaczeniu ‘widły z zakrzywionymi zębami służące do ściągania obornika z wozu’ *kociuba* tworzy niewielką wyspę koło Łukowa i Radzyna Podlaskiego (Pelcowa 1994: 78, 2001: 222, mapa 116).

Kociuba jako nazwę ‘małej brzydkiej kobiety’ zanotowano pod Opolem Lubelskim, ‘starej baby’ w Mszanie Górnej koło Rabki Zdroju i jako wyzwisko kobiety w Brzeźnicy koło Bochni i w Kramsku koło Konina, a jako żartobliwą nazwę dziewczyny w Studziankach koło Kraśnika.

Sporadycznie *kociuba* została odnotowana ponadto jako nazwa krowy pod Puławami i Jarosławiem, jako nazwa pewnego rodzaju grzybów pod Włodawą itp.

Kociuba ma też liczne poświadczenia w utworach pisarzy głównie pochodzących z Kresów Wschodnich, także w znaczeniach nienotowanych w gwarach. Linde II 396 daje *kociuba* i *kociubka* w znaczeniu ‘narzędzie do mieszania masy szklanej’ z publikacji Józefa Torzewskiego ogłoszonej w Berdyczowie, kartoteka SXVII–XVIII dokumentuje tylko formę *kociubka* jako ‘naczynie kominne’ z Archiwum Radziwiłłowskiego z roku 1650, użył jej Juliusz Słowacki w znaczeniu ‘pogrzebacz’ „do *kociub* dziewczęta” (Jurkowski 1974: 119), SWil I 502 notuje wyraz *kociuba* w znaczeniach ‘narzędzie do mieszania masy szklanej’, ‘narzędzie do wygładzania tafel szklanych’ i ‘urządzenie drewniane do wygarniania węgla z pieca chlebowego, a SW II 387–388 *kociuba* w znaczeniach: ‘narzędzie do mieszania materiału roztopionego’, ‘narzędzie do wygładzania tafel szklanych’, ‘narzędzie drewniane do wygarniania węgla z pieca chlebowego, pogrzebacz’, ‘szczotka na długim kiju do omiatania ścian’, przen. ‘babsko niezgrabne’, SJPD III 784 ma *kociuba* w znaczeniach ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego, pogrzebacz’ z powołaniem się na *Entliczek Pentliczek* Marii Kownackiej (ur. w 1894 roku) i ‘drażek żelazny używany w hucie do mieszania roztopionego materiału’.

Jak widać, pożyczka ukraińska *kociuba* upowszechniła się znacznie w polskim języku ogólnym, stąd też tak szeroki jej zasięg w gwarach polskich, chociaż nieco dziwi jej występowanie aż w Kramsku pod Koninem.

Nazwa stała się podstawą stworzenia przez Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego postaci *Hermenegildy Kociubińskiej* występującej w „Teatryku Zielona Gęś”.

Korcić

‘nie dawać spokoju, niepokoić, trapić’, dziś przede wszystkim ‘nęcić, kusić’

Przy ocenie rodzimości lub pożyczki dochodzi tu do sprzeczności między kryterium formalnym a zasięgiem wyrazu w gwarach polskich. Rekonstruuje się go jako *kɹtiti, a zatem kontynuant -*or*- < *r* wyraźnie wskazuje na wpływ ruski, natomiast jego szeroki zasięg w gwarach przemawia za jego rodzimością w języku polskim. Zaskakujące jest stwierdzenie Franciszka Sławskiego: „W takim wypadku pol. -*or*- < *r* wskazywałoby na rusycyzm. Zasięg wyrazu polskiego sprzeciwia się jednak kategorycznie wyprowadzaniu z ruskiego” (Sławski SE II 477–478).

Sławski stara się wyjaśnić też powstanie polskiego *korcić* gwarowym rozwojem z *kârcić*, jednakże występowanie *a* ścieśnionego nie ma żadnego potwierdzenia w zapisach gwarowych. Inni przyjmują pożyczkę wschodnią, choć nieraz nie bez wahania, por. Brückner SE 256 „*korcić* zdaje się pożyczką z ruskiego, jeśli nie odwrotnie”, SJPD III: 1003 „może z ukraińskiego (Brückner)”, Czyżewski 1986a: 94 „*korcić* ‘chcieć czegoś bardzo’ z ukraińskiego”, Bańkowski SE I (2000): 796 „*korcić* późny rutenizm”, Boryś SE: 250 „postać fonetyczna (-or-) wskazuje na zapożyczenie ze wschłów.”

Podobną sprzeczność argumentów mieliśmy w wypadku nazwy *szczoka* ‘szczęka’, gdzie forma wskazywała na wpływ wschodniosłowiański, a zasięg wyrazu w gwarach na jego rodzimość. Ostatecznie zdecydowaliśmy się na przyjęcie wpływu ruskiego (Rembiszewska, Siatkowski 2018: 203).

Wpływ wschodniosłowiański w wypadku pol. *korcić* ze względów formalnych nie ulega zatem wątpliwości. Rozwój historyczny tłumaczy zaś, dlaczego znalazł on znaczne rozpowszechnienie w gwarach polskich.

Czasownik *korcić* w znaczeniu ‘nie dawać spokoju, niepokoić, trapić’ poświadczony jest w języku polskim od XVII wieku.

W kartotece SXVII–XVIII występuje kilkakrotnie w *Wojnie chocimskiej* (1670), np. „Turkow to osobliwie *korciło*” s. 11, „co go w sercu *korci*” s. 41, 79, „Zwłoka mu serce *korci*” oraz w *Sylorecie* Wacława Potockiego, w *Rozmowach Artaksesa i Ewandra* Stanisława Lubomirskiego (rkp. 1676, I wyd. 1686) „bo nas to podobno *korci*, że ci [przyjaciele]... z nieprzymuszonego afektu pomagają nam”, u Anny Stanisławskiej w *Transakcji* (1685) „To cię najbardziej *korciło*, że nie zagranicą było”, w *Rozmowie* Stanisława Konarskiego (1733), w *Historii angielskiej Hipolita* (1743), w liście Andrzeja Stanisława Załuskiego do Józefa Andrzeja Załuskiego z 4 IV 1753.

U Lindego II 443–444 notowany jest już u Marcina Kromera (1611 [1767]) „Nieobecność Ludwika i panowanie białogłowskie Polaków *korciło*”, w utworze *Władysław IV król polski* (1650) Samuela Twardowskiego „Tyle stracił, ano w saméj rzeczy było, co go *korciło*”, w *Sylorecie* (1680 [1764]) „Skryta go w sercu *korci* rana” Wacława Potockiego, a także w jego *Nowym zaciągu* (1698) „*Korci* go niezmiernie, że...” i w *Argenidzie* (1728) „*Że* go coś *korci*, że go na umyśle rzeże”, u Józefa Wadowskiego (1699) „*korciło* to niektórych panów”, u Stanisława Staszica (1788) „*Korciła* go ta myśl...” i u Józefa Przybylskiego (1791) „Niech cię me słowa nie *korcq*” i u innych.

Już w tym czasie czasownik ten znacznie upowszechnił się w języku polskim i nie był ograniczony w swoim występowaniu do utworów pisarzy związanych z polskimi Kresami. Poparte licznymi cytatami *korcić* przytacza SWil I 526 w znaczeniu ‘razić kogo, gryźć, frasować, pobudzać’, a także SW II 473, podając znaczenie ‘nie dawać komu spokoju, gryźć, razić, trapić, kusić, pobudzać’, przy-

tacza też formę *korcieć* z utworu T.T. Jeża. Do dziś utrzymało się *korcieć* w polskim języku ogólnym, głównie w znaczeniu ‘nie dawać spokoju’, ‘trapić’, ‘kusić’, ‘nęcić’, por. SJPD III 1003.

Dzięki temu czasownik ten znacznie się upowszechnił w języku potocznym, a także w gwarach polskich. W kartotece SGP ma bogate poświadczenie nie tylko na pograniczu wschodnim, lecz także szeroko na Mazowszu i w Małopolsce, a nawet notowany jest w okolicach Opoczna i w Wielkopolsce pod Koninem. W związku z tym podane wyżej zastrzeżenia Sławskiego należy uznać za nieuzasadnione i przyjąć twierdzenie innych, że jest to zapożyczenie z języków wschodniosłowiańskich.

Lastówka, lasztówka, łastówka, łasztówka ‘jaskółka’

Na mapie ‘jaskółki’ w OLA I m. 24 formy z nagłosowym *l-* zajmują całą Słowiańszczyznę poza językiem polskim i dolnołużyckim. W polskim i dolnołużyckim występują zaś formy z nagłosowym *j-*. Na wschodzie podział ten na mapie OLA przebiega ściśle wzdłuż wschodniej polskiej granicy państwowej.

Na terenie Polski jedynie na samym południu zapisano na Śląsku Cieszyńskim w Wiślicy (308) obok *jaskółka* też *lastofka*, *lastofka* oraz w punkcie laskim w Krzanowicach (299) *vaštubička*, *vastubička*, *lastuvička*. W materiałach spoza OLA zasięg tych form w dialektach polskich został dosyć dokładnie wyznaczony. Dejna PLPJ II (1953): 53 na pograniczu polsko-laskim pod Raciborzem zanotował tu w punktach polskich *łaštufka*, *uastufka*, *uastovička*, *lastovička* (z drugiej strony w dialektach laskich pojawiają się formy z nagłosowym *j*, Dejna l.c.), w MAGP IV (1961) m. 193, s. 120–124 na pograniczu śląskim w dialektach polskich zanotowano formy *lastówka*, *lastówka*, *lasztówka*, *łasztówka*, *lastawiczka*, *łastawiczka*, *łasztówiczka* i *własztówka*, a podobnie Zaręba w AJŚ IV 549 *lastufka*, *lastufka*, *laštofka*, *uastufka*, *vastufka*, *vlastofka*.

Występujące na południu Polski podane tu formy polskie już dawno uznano za pożyczki z języka czeskiego i/lub słowackiego, por. Karłowicz SWO 337, SW II 689, Sławski SE I 513, V 30. Jest to oczywiście możliwe: w języku czeskim występują głównie formy: *vlastovka*, *vlastivka*, *vlastivka*, poza tym *vlastovice*, *vlastovička*, *laštovka*, *laštovka* itp. (por. ČJA V m. 180, s. 276–278), w języku słowackim zaś *lastovička*, *lastovice*, *lastovka* (*laštofka*, *uastofka*, *laštufka*, *lastufka*, por. SSN II 33–34). Trubačev ESSJ XIV 45 wspomniane polskie formy gwarowe z nagłosowym *l-* wymienia pod hasłem **lastovka* bez uwagi o możliwej pożyczce, podobnie Vasmer ESRJ II 463–464 i Černych I 469 polskich gwarowych form z *l-* nie uważają za zapożyczone.

Zarysowany w OLA podział na Łużycach (zaciemniony na mapie przez podanie w legendzie przy pustym kółku z numerem 25 błędnego uogólnienia *lask-ol-*

-ič-ьk-a zamiast *jask-ol-ič-ьk-a*) dokładniej przedstawia SSA III m. 29, s. 96–97 za pomocą izoglos. Na Łużycach Dolnych występują formy z nagłosowym *j*: *jaškołicka*, *jaškołicka*, na Łużycach Górnych zaś *uastólčka*, *lastajčka* i przekształcona *fastojńčka*, a na pograniczu różne formy z nagłosowym *j*.

Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie wbrew temu, co pokazuje mapa OLA I 24, w świetle dodatkowych materiałów z gęstszej siatki punktów jest bardzo skomplikowane.

Zacznijmy od przedstawienia materiałów z języków wschodniosłowiańskich, wykazujących znaczne zróżnicowanie gwarowe, choć w dialektach białoruskich i ukraińskich dominują zapisy wywodzące się od wspólnej praformy **last-ov-ьk-a* (brus. *łastaŭka*, *łastouka*, *łastovka* itp. oraz ukr. *łastiuka*, *łastivka*, *łastiuka* itp.), a w dialektach rosyjskich zapisy sprowadzające się do prapostaci **last-ьč-ьk-a* (*lastočka*, *lastočka*, *lastocka*, *lastočka* itp.).

W języku białoruskim w XVI–XVII wieku dla ‘jaskółki’ zanotowano formę *ластовица*, *ластовка* (HSBM XVI 299–300). Dziś nazwą literacką jest *łastaŭka* (TSBM III 23), która również dominuje w gwarach, przynajmniej w płn.-zach. Białorusi, stanowiącej pogranicze z dialektami polskimi, sporadycznie zanotowano *łастачка* na Łotwie i deminutywne *łаставачка* pod Szczuczynem (SPZB II 626). Słownik etymologiczny notuje ponadto rzadkie formy *łастувка*, *łастоўка* i *ластавица*.

W języku ukraińskim w XVII wieku odnotowano *ластивочка* oraz *ластовица* i *ластовка* (SUM XVI–XVII XV 238), Tymčenko I 398 ma *ластовка* z 1659 roku, a Hrinčenko II 346 *łastivka* i *łастовиця*. W języku literackim jest *łastivka*, pieśczośliwie *łастовонька* i jako deminutivum *łastivочка* (SUM IV 452), a w gwarach *ласóчка*, *łастичка*, *ластовиця*, *łастовка*, *łасточка*, *гłастivка*.

W języku rosyjskim najpierw notowano formę *ластовица* (Srezniewski II 12, SDRJ IV 392), różniej też *ластвица*, *ластка*, *ласточка* (SRJ XI–XVII VIII 177–178). Dal II 239 podał kilka form: *łастица*, *łастка*, *łастовица*, *łаствица*, *łастовка*, *łастовочка*, *łасточка*, *łастушка*, podobnie rosyjski słownik gwarowy: *łастка*, *łастовица*, *łастовка*, *łастовочка*, *łасточка*, *ластунюшка*, *ластушка* (SRNG XVI 282–284). Słownik współczesnego języka rosyjskiego formę *łастовица* uznaje już za przestarzałą, a jako podstawową literacką postać podaje *łасточка* (SSRLJ VI 75–76), Ożegov 419 ma już tylko *łасточка*, która też dominuje w OLA niemal na całym terytorium gwar rosyjskich. W OLA rzadko reprezentowane są niektóre formy gwarowe podawane przez Dala i SRNG, ponieważ ich występowanie często ogranicza się do tekstów folklorystycznych.

Bezpośrednio do białorusko-ukraińskiego kompleksu z kontynuantami praformy **last-ov-ьk-a* nawiązują gwary wschodniosłowiańskie pod Białymstokiem. W kartotece AGWB (II 27) notowano je tu powszechnie na całym terenie, jedynie w dwóch punktach koło Siemiatycz pojawiły się formy z nagłosowym *j*-

W części północno-wschodniej, na terenie akającym, zapisywano zazwyczaj formę *łastauka*, ale ze względu na pozycję przed *u* też *łastouka*, *łastouka*, *łastuuka*, podobnie jak w AGWB I 17 w poakcentowej grupie *ou* w wyrazie *m'akouka* 'makówka'. Na południowym zachodzie odnotowano formy *łastouka*, *łastovka*, *łastouka*, *łastuuka*, *łastuvka*. Zapisaną w trzech punktach formę **last-ъč-ъk-a* (*łastočka* w Nowodworcach – 43 i w Rybołach – 69 oraz *łastačka* w Białowieży – 92) należy przypisać wpływowi języka rosyjskiego. Dobrej znajomości wyrazu **last-ov-ъk-a* na tym terenie dowodzą poświadczony w AGWB jego znaczenia przenośne, jak *łastauka* 'klin z materiału w koszuli pod pachami' (AGWB IX m. 493), *łastouka* i podobnie 'muszka wiązana pod szyją' (AGWB IX 495). Podobny stan dokumentuje w gwarach północnorosyjskich Černih I.c.: *ласточка* znaczy tam też 'бабочка', czyli 'motyl', a może i 'muszka wiązana pod szyją'.

Dalej na południe występuje ukraińska forma *łastiwka* 'jaskółka' w dialektach łemkowskich na terenie Polski i Słowacji (Rieger 1995: 77), a także w ukraińskich gwarach nadszańskich, również na terenie dzisiejszej Polski (Rieger 2017, t. II, m. 313 i 425: *lastivka*, *łastivka*).

Bezpośrednio do białorusko-ukraińskiego kompleksu z formą **last-ov-ъk-a* nawiązują, tzn. łączą się terytorialnie, zapisy w gwarach polskich na pograniczu wschodnim. W MAGP IV m. 193, s. 120–124 (por. też MAGP XI m. 581, s. 126) forma ta występuje w zwartym pasie na wschodzie Polski: *lastówka* [fonetycznie *-ufka* i *-uuka*, por. s. 122] zapisano w Wierzchjedlinach koło Sokółki, w Dobryńniewie koło Białegostoku, w Budach pod Bielskiem Podlaskim, w Serpelicach pod Białą Podlaską (też *lastówka*), w Sławatyczach koło Włodawy i we Włodawie, w Posiadowie pod Tomaszowem Lubelskim, w Brusnie Nowym koło Lubaczowa i w Michałowce koło Jarosławia oraz *lastówka* w Płazowie pod Lubaczowem. Poza tym MAGP ma jeszcze od przesiedleńców z terenu Ukrainy: z miejscowości Tuliłłowy (na pld.-zach. od Lwowa) *lastyfka* (s. 122, por. też Zduńska 1971: 96), *lastywka* (Paryl 2004: 63 i Lwów 2015: 173, nr 1367), *lastówka* z Rzewuszek spod Kowla oraz *lastówka* z Majdańskiej Huty koło Zdołbunowa koło Równego. SGPK III 11 podawał ponadto *lastówka* spod Lublina oraz *lastawka* znad Wilejki.

Poza tym znajdujemy jeszcze dalsze potwierdzenia formy **last-ov-ъk-a* w gwarach na wschodzie Polski: *lastówka* koło Knyszyna [*lastofka*] (Kudzinowski, por. Rembiszewska 2006: 170, 2007: 15, 37, 162) i w Bacikach pod Siemiatyczami (kartoteka SGP) oraz *lastówka* na Lubelszczyźnie pod Białą Podlaską w Międzylesiu i Kątach, *lastółka* w miejscowości Wyhalew koło Parczewa (Pelcowa SGL III 2015: 230), *lastówka* w miejscowościach Strupień koło Chełma (i *lastóweczka*, notowana poza tym z Cieszyńskiego przez SGP III 11) oraz Obsza koło Biłgoraja (kartoteka SGP) oraz w gwarach kresowych w Olechowcach na Podolu *lastowka* (Cechosz-Felczyk 2004: 106), w Starej Hucie koło Buczacza *lastuuka* (kartoteka SGP), spod Komarna na pld.-zach. od Lwowa *lastyfka* (Har-

hala 1931: 36), w Rumunii na Bukowinie *lastówka* (Deboveanu 1971: 21, 25), w Zamoszu na Polesiu *lastuφka* (Werenicz 1990: 94). Formę *lastówka* ‘jaskółka’ wymienia także SWil I 606, uznając ją za prowincjonalizm.

W dialektach polskich po Brasławiem Smułkowa 2009: 37, 683 zanotowała inną formę, mianowicie *łastaczka*, która ma wzór w miejscowych dialektach białoruskich. Wśród gwarowych form białoruskich wymienia ją także białoruski słownik etymologiczny (ESBM V 247). Należy ją przypisać zapewne wpływowi języka rosyjskiego i gwarom rosyjskim w krajach nadbałtyckich.

Przedstawione nazwy ‘jaskółki’ z nagłosowym *l-*, występujące na wschodnim pograniczu Polski oraz w polskich dialektach kresowych, powszechnie uważa się za pożyczki wschodniosłowiańskie: białoruskie i/lub ukraińskie, por. Karłowicz l.c., SW II 689, Sławski l.c., Kondratiuk 1975: 50–51, MAGP IV m. 193, s. 120–124, ESUM III 198–199, Rembiszevska 2006: 170, Rieger 2011: 114, Kostecka-Sadowa 2015: 298–299, 310.

I tak to synchronicznie można potraktować.

Jest to jednak wypadek szczególny w naszych rozważaniach, czy mamy tu nawiązanie, czyli pierwotną łączność terytorialną, czy zapożyczenie.

Jeśli zgodzimy się z raczej powszechnie przyjmowanym sądem, że nazwy ‘jaskółki’ z nagłosowym *l-* są w Słowiańszczyźnie bardziej powszechne i pierwotne, a formy *zj* w języku polskim i dolnołużyckim powstały wtórnie przez adideację do dźwiękonaśladowczego **jaskati*, **jaskotъ*, **jaskotati* (por. Sławski SE I 513), to występujące w peryferycznych dialektach polskich formy z nagłosowym *l-* należałoby traktować raczej jako relikty dawnego stanu, a nie jako zapożyczenia. Mimo braku wyraźnego stwierdzenia tak właściwie należy rozumieć potraktowanie tych polskich form peryferycznych jako normalne kontynuanty psł. **last-ov-ъk-a* przez Vasmera i Trubačeva.

Pieczonka ‘wątroba’, letka pieczonka, letka pieczenia ‘płuca’

Formy od rdzenia *peč-* oznaczające ‘wątrobę’ tworzą w OLA IX m. 54 obszerny areał, obejmujący całą wschodnią Słowiańszczyznę oraz Słowację. W OLA ich zasięgi zostały przedstawione na dwóch mapach: na mapie punktowej (54a Anna Basara, Jan Basara, Janusz Siatkowski) oraz na mapie płaszczyznowej (54b Dorota Krystyna Rembiszevska, Janusz Siatkowski). Najszerszy zasięg ma **pečeny* i jej forma liczby mnogiej **pečeni*, postać zakończona na *-a* **pečenja*, historycznie deminutywna formacja **pečenyka* i liczba mnoga **pečenyky*. Forma **pečeny* występuje głównie w dialektach białoruskich i rosyjskich, a **pečenyka* charakteryzuje przede wszystkim dialekty ukraińskie i słowackie. Ich szczegółowe zasięgi przedstawił

Janusz Siatkowski 2012: 233–236. Granica tego arealu jest dosyć ostra i pokrywa się mniej więcej z zachodnią granicą państwową Białorusi i Ukrainy. Brak form od tego rdzenia jedynie na Białorusi w p. 337 Паляцкішкі pod Grodnem, a w p. 372 Вялікія Радванічы koło Brześcia obok *p'eč'en':a* zapisano też *v'introba* oraz na Ukrainie w p. 412 i 430 **//qtroba: utroba* – 412, *wutroba* – 430. Po polskiej stronie natomiast form od rdzenia **peč-* tu nie podano. Na mapie OLA pominięto jednak zapisy ukraińskie z Choroszczynki (w OLA p. 307) pod Białą Podlaską: *utroba, qtroba, p'eč'en'a* (o powodach tego opuszczenia por. Rembiszewska, Siatkowski 2018: 40). Ciekawe, że Horodyska-Gadkowska 1967: 44 zapisała właśnie w Choroszczynie *p'iečonka letka* jako nazwę polską dla 'płuc'.

Również w dialektach łemkowskich na terenie Polski i Słowacji powszechnie występują formy od rdzenia **p'eč-* w znaczeniu 'wątroba': *peczinka, peczunka, peczunky* pl., *peczenia, czorna peczunka, czorny peczynky* pl, *piczunka (czorna)*, a rzadziej też *biły peczynky* w znaczeniu 'płuca' (Rieger 1995: 97, 100), podobnie w gwarach rusińsko-ukraińskich na terenie Słowacji: *ne'činka, ne'čynka, ne'čenka, ne'čynka, ne'š'unka, ni'čynka, ni'š'unka* (Čižmárová 2013: 48).

Do materiałów białoruskich i ukraińskich bezpośrednio nawiązują dialekty wschodniosłowiańskie na terenie Białostoczczyzny, gdzie występują powszechnie formy od rdzenia **peč-*: *peč'oŋka, pač'oŋka, peč'unka, pač'unka, peč'unka, pečeń, pečeńi* itp. (AGWB V 33, s. 84–85). Formy te grupują się tu głównie w pasie wschodnim, natomiast w części zachodniej zostały one wyparte przez nazwy pochodzenia polskiego: *vanthroba* i *ćęška ventroba*. W kilku punktach odnotowano różnicę semantyczną: *peč'oŋka* 'wątroba u zwierząt', a *vontr'oba* 'wątroba u człowieka', a w dwóch punktach nazwę *peč'oŋka* określano jako starszą. Świadczy to, że na tym terenie nazwy wschodniosłowiańskie się wycofują.

Nic więc dziwnego, że na pograniczu wschodnim w dialektach polskich formy od rdzenia **peč-* występują dosyć rzadko. Ciekawe, że Anna Kostecka-Sadowa 2015 w swoim zestawieniu zupełnie je pomija. Poza tym jednak dosyć często pojawiają się w polskich dialektach kresowych.

Już SGPK IV 87 odnotował nazwę *pieczonka* w znaczeniu 'wątroba' z Międzyrzecza (Pleszczyński 1892) oraz spod Drohobycza (Parylak 1877 [1999]), kartoteka SGP ma formę *pečonka* 'wątroba' z miejscowości Budy koło Bielska Podlaskiego, *piečeńi* 'wnętrznosci (serce, wątroba, płuca, śledziona)' z Dobrzyniewa koło Białegostoku oraz *letka pečeńa* 'płuca' i *ceńška pečeńa* 'wątroba' z miejscowości Staw pod Chełmem, w MAGP VII m. 345, s. 137–141 w znaczeniu 'płuca' zapisano *pieczonki* w Serpelicach pod Białą Podlaską oraz *pieczonka ciężka* w Derewicznej koło Radzyna Podlaskiego, Pelcowa SGL III, 2015: 290–291 podaje w znaczeniu 'wątroba zwierząt' *pieczonka* z okolic Zamościa i Hrubieszowa i *pieczenia* z Matiaszówki koło Białej Podlaskiej, a poza tym w znaczeniu

‘płuca’ Pelcowa 2001: 54, 58 (m. 48 – najpełniejsza), Pelcowa SGL III (2015): 465 (m. 38) *letka pieczonka* z miejscowości Dubica i Matiaszówka koło Białej Podlaskiej, Dawidy i Kodeniec koło Parczewa, *letka pieczenia* z miejscowości Łukowisko koło Międzyrzecza Podlaskiego i Koszoły oraz *letka pieczeń* z miejscowości Koszoły i Kąty koło Białej Podlaskiej.

Poza tym *pieczonkę* w znaczeniu ‘wątroba’ notowano z terenu Litwy – Rieger, Masojć, Rutkowska 2008: 308 podają *pieczonka* ‘wątróbka’ z miejscowości Lepy na wschód od Kowna, a Zdaniukiewicz 1972: 185 *pač'onka*, *pič'onka*, *peč'onka* ‘wątroba’ z Łopatowszczyzny na Wileńszczyźnie koło Turgiel nad granicą białoruską.

Pożyczka ta występuje też w dialektach polskich koło Braśławia na Białorusi: Rieger 2014: 191 dla występującej tu nazwy *pieczeń* ‘wątroba’ zakłada nową pożyczkę z czasów sowieckich, ale może ona tu być dawna, bo notuje ją z tego terenu też Smułkowa 2009: 14 *p'ečań* ‘wątroba’ i 94: *vantroby* plł, *pač'onka*. Poza tym *pieczonka* ‘wątroba’ zanotowano też u przesiedleńców spod Nowogródka (Lewaszkiewicz 2017: 423).

Szczególnie często notowano pożyczkę tę w polskich gwarach południowo-kresowych: na terenie Rumunii w miejscowości Kaczyki u przesiedleńców z podkrakowskiej Bochni w otoczeniu ukraińskim *piečunka* ‘wątroba’ (Deboveanu, Gogolewski 1966: 120), na terenie Ukrainy w miejscowości Duliby koło Buczacza *piečonka* ‘wątroba’ (Hrabec 1955: 68), *pieczynka* ‘wątroba świni’ w miejscowości Tuligłowy koło Lwowa (Paryl 2004: 84), na Podolu w Oleszkowcach *pieczontka* [!]'wątroba' i w Hreczanach *pieczonka* ‘wątroba’ (Cechosz-Felczyk 2004: 147, 333), u przesiedleńców spod Lwowa (Lwów 2015: 87, nr 570) z miejscowości Wołostków (*pečonki*), Różanka (*pečynka*), Białe (*pečonka*), Kołtów (*pečonka*) i u przesiedleńców spod Tarnopola (Tarnopol 2007: 104, nr 570) z miejscowości Hanaczów (*pečynka*), Kozłów (*pečonka*), Krowinka (*pečonka*), Boryszówka (*pičynka*), Sorocko (*pečynka*) i Borki Wielkie (*pičonka*). Wpływ ukraiński przyjmuje tu Rieger 2007: 15.

Według Pawłowskiej 1968: 24 w dolnośląskiej wsi Pracze przesiedleńcy z Kielecczyzny (taka lokalizacja przesiedleńców jest jednak wątpliwa) w znaczeniu ‘wątroba’ używają nazwy *pieconka*.

Pieczonka jako gwarową nazwę ‘wątroby’ notują poza tym SW IV 145 oraz SJPD VI 308.

Możemy zatem nazwę *pieczonka* ‘wątroba’ uznać za niewątpliwą pożyczkę wschodniosłowiańską, ograniczoną do wschodnich obszarów Polski.

Rozróżnienie omawianych nazw wschodniosłowiańskich w znaczeniach ‘wątroba jako organ ciała’ i ‘wątróbka jako pieczeń’ wymagałoby osobnego obszernego omówienia.

Raby ‘pstry, pstrokaty’, ‘ospowaty’, ‘piegowaty’ i pochodne

Przymiotnik *raby* ‘pstry, pstrokaty’, różnobarwny, ‘łaciaty’, ‘ospowaty’, ‘piegowaty’ to kolejny przykład ekspansji do gwar polskich wyrazu o ograniczonym zasięgu. Już Brückner SE 451 uznał go za pożyczkę wschodniosłowiańską, przyjmując ze względu na twarde *r* w kontynuacji pierwotnego rdzenia **ręb-* jako źródło język białoruski, por. też Klich 1929: 501.

Przyjmuje się tu na ogół (chyba słusznie) wpływ białoruski lub ukraiński (por. Turska 1970: 78, Sawaniewska-Mochowa 1990: 129–130, Kurzowa 1993: 420, SJPD VII 772), depalatalizacja zaś mogła się dokonać na gruncie polskim przy przejmowaniu obcego nam połączenia *rja-*.

W językach wschodniosłowiańskich wyraz ten jest powszechny, por. brus. *рабі́* ‘pstry, różnokolorowy, łaciaty’ i ‘ospowaty’ (TSBM IV 550–551, SPZB IV 234, LAB I m. 7, s. 32 ‘pstry’ (o krowie, koniu, prosięciu) *раба́я* w części zachodniej i *ра́бая* w części wschodniej), ukr. *рябі́й* ‘pstry, różnokolorowy, łaciaty’ i ‘ospowaty’ (Hrinčenko IV 91, SUM VIII 920), u Łemków w Polsce i na Słowacji jest *ri'abuj* ‘pstry’ (Rieger 1995: 111), ros. *ря́бий* na południu i *рябо́й* na północy (SRJ XI–XVII t. XXII 281, Dal IV 124), współcześnie *рябо́й* ‘ospowaty’, ‘pstry, łaciaty’.

W gwarach wschodniosłowiańskich na Białostocczyźnie w znaczeniu ‘ospowaty’ *raby* i *rabyj* dominuje jedynie w dorzeczu Supraśli i Narwi, na całym terenie przeważają natomiast na północy *ospowaty* i na południu *ospány* (AGWB V m. 87, s. 208–209). W tej sytuacji należy przyjąć, że te gwary nie były głównym źródłem zapożyczenia polskiego gwarowego przymiotnika *raby*. Trzeba jeszcze zwrócić uwagę na sporadyczne zapisy na tej mapie: *rabal'icy* ‘ospowaty’ w Suszycy (p. 71) i *rabac'ena* chyba pomyłkowo zamiast ‘ospa’ w Bołtrykach (p. 72 – wieś w gm. Michałowo, obecnie nie istnieje) oraz *remпов'aty*, *rampов'aty* w Bobrówce (p. 23) i *rampav'aty* w Oleszkowie (p. 34), stanowiących zapewne doraźną polonizację fonetyczną jakiejś nazwy ruskiej, może przez podobieństwo do formacji typu *ospowaty*. W polskich formacjach rodzimych rdzeń **ręb-* byłby kontynuowany przez *rzęb-* lub *rżqb-*, por. *jarzębina*.

Przymiotnik *raby* ma bogate poświadczenie w gwarach wschodniej Polski, na Wileńszczyźnie oraz w gwarach kresowych. Od niego utworzono też liczne de-rywaty.

Już SGPK V 2 podawał przymiotnik *raby* ‘pstry’, ‘piegowaty, ospowaty’ spod Suwałk (Osipowicz), Tykocina (Gloger), Międzyrzecza Podlaskiego (Pleszczyński), Łukowa i Krasnegostawu.

MAGP XI m. 529, s. 98–102, XII 597, s. 182–182 zalicza *raby* w znaczeniu ‘różnobarwny, pstry’ do wyrazów wschodniopolskich i wyznacza jego zasięg za pomocą izoglosy obejmującej tereny pograniczne od Rubcowa pod Augustowem po Moniatycze pod Hrubieszowem. Poza tym podaje go z punktów przesiedleńczych

na Ukrainie (z Majdańskiej Huty koło Zdołbunowa w pobliżu Równego i z Rzewuszek koło Kowla) i na Wileńszczyźnie (Nowe Troki na zachód od Wilna).

Późniejsze opracowania przynoszą uściślenia tego zasięgu. Kowalska 1979 m. 188, s. 90 wyznacza na mapie zasięg nazwy *raba* ‘krowa w łąty’ w szerokim pasie od Dąbrowy Białostockiej po Wołyn pod Białą Podlaską, a na mapie 155, s. 67 w mniejszej liczbie punktów na tym terenie dla *raby* ‘człowiek piegowaty’. Pelcowa, przyjmująca tu wpływ ukraiński, w kilku opracowaniach (1985 m. VII na s. 35 i m. 23A na s. 111; 1994 m. XII na s. 84; 1997 m. na s. 209 i 2001 m. 8 na s. 114) przedstawia zasięg nazwy *raby* w znaczeniu ‘różnobarwny’ za pomocą izoglosy obejmującej wschodnią Lubelszczyznę od miejscowości Łukowisko i Sitno koło Białej Podlaskiej po Oszczów na południe od Hrubieszowa. Na mapie najwcześniejszej zasięg ten jest nieco węższy.

Pewne uzupełnienia wnosi słownik podlaski (RóżnSłow 142, 184, 208), który notuje *raby* w znaczeniu ‘pstry’ spod Sokółki (Nowowiejski), Supraśla (Załęski), Tykocina (wspomniany już Gloger), Ciechanowca (Maryniakowa), ‘łaciaty’, ‘w biało-czarne łąty’ spod Knyszyna (Rembiszewska) i Tykocina, ‘piegowaty’ spod Ciechanowca (Maryniakowa).

Raby głównie w znaczeniu ‘czarno-biały’ ma liczne poświadczenia w kartotece SGP, które potwierdzają jego szeroki zasięg w gwarach wschodniej Polski, a także nieco go rozszerzają. Został on tu zanotowany m.in. w Kocudze na zachód od Biłgoraja, w Sulowie na wschód od Kraśnika, w Konopnicy na zachód od Lublina, w Ługowie na płn. zachód od Lublina, w Stoku między Nałęczowem i Puławami, w Babicach koło Garwolina, w Dobrzniewie i Bokinach koło Białegostoku.

Wielokrotnie notowany był ten przymiotnik z Wileńszczyzny. *Raby* w znaczeniu ‘śniady, ospowaty, piegowaty, pstry, pstrokaty’ podawał już w swoim *Podręczniku* Karłowicz 1984: 61, Kurzowa l.c. przytacza go z Łętowskiego (1915) i Bielikowicz (autor gawęd stylizowanych na gwarę wileńską – *Fanaberii ciotki Onufrowej. Gawędy Wincuka Dyrwana*). Zdaniukiewicz 1972: 195 odnotował *raby* z Łopatowszczyzny koło Turgiel nad granicą białoruską, a Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 345 mają *raby* ‘pstry, łaciaty’ spod Wilna z Landwarowa, Świętnik i Wierszuliszek, a w znaczeniu ‘piegowaty’ na północy z Trykłaciszek koło Jeziorasów.

Z gwar polskich na Braślowszczyźnie w północnej Białorusi odnotował Rieger 2014: 224 z okolic Dryświat, Gajd i Widz *raby* w znaczeniu ‘pstry, łaciaty’, a Smułkowa 2009 dosyć powszechnie w tych gwarach w znaczeniu ‘pstry’ (s. 70, 127), sporadycznie w znaczeniu ‘piegowaty’ (s. 402).

Ponadto z polskich dialektów kresowych potwierdzają Cechosz-Felczyk 2004 *raby* ‘pstrokaty’ z Podola: z Oleszkowiec (s. 179) i z Hreczan (s. 349) oraz Lewaszkievicz 2017: 432 *raby* ‘łaciaty, pstrokaty’ od przesiedleńców spod Nowogródka.

W polszczyźnie pisanej *raby* pojawia się rzadko. SPXVI t. XXXV 3 podaje *raby* ‘pstry, jarzębowaty’, ‘mający pióra różnego koloru’ tylko z dzieła *Myślistwo ptasze*

(„Iemiołuchá kwiczoł szárego á **rábego** piorá”) Mateusza Cygańskiego, który większość swojego życia spędził na Mazowszu. SWil II 1335 uważa *raby* w tym znaczeniu za wyraz prowincjonalny, SW V 457 *raby* ‘pstry, szaro-pstry, jarzębaty’, ‘ospowaty, dziobaty, piegowaty’ (z cytatem „Potym rzucił ścierw w kruki **rabe**” z Juliusza Słowackiego) za gwarowy, a SJPD VII 772 za regionalny, podając znaczenia ‘pstry, łaciaty’ z przykładem „*rabe* konie” z Dmochowskiego oraz ‘dziobaty, ospowaty, piegowaty’ (o człowieku) z *Potopu* Henryka Sienkiewicza „Dawni kompanowie stawali mu jakby żywi przed oczyma: Kokosiński, olbrzymi Kulwicz-Hippocentaurus, **raby** Ranicki, z senatorską krwią w żyłach...”. Skromna dokumentacja z polszczyzny pisanej wskazuje, że w gwarach chyba mamy tu do czynienia z dawnym tak szerokim zasięgiem tej pożyczki.

Jak wspomnieliśmy, w gwarach polskich notowane są liczne derywaty od omawianego przymiotnika, świadczące o pełnym przyswojeniu tej pożyczki.

Zwracają uwagę liczne zdrobnienia przymiotnikowe zanotowane w Huszczy pod Białą Podlaską: *rabiuni* – *ładny kotek*, *rabuńi taki*, *rabiuniki* – *bydronka to ten rabuńiki robacek*, *rabiusi* – *my by te rabuśe prośucki wżyli*, *rabiuseńki* – *ładny ćylucek*, *rabuśeńki taki*, *rabiuśki* – *u Vandy prośucki take rabuśke latają*, *rabiutki* – *Kedyś u nas koteg był, taki rabutki* (kartoteka SGP, por. Buczyński 1967: 244). Częściowo są to pożyczki, por. np. brus. *rabéńki* (TSBM IV 231), ukr. *рябенький*, *рябесенкий* (SUM VIII 919–920), niektóre to zapewne polskie innowacje.

Odnotowano też kilka form przymiotnikowych rozszerzonych dodanymi sufiksami:

rabaty ‘pstry, różnobarwny’ (*ropuxa taka carna*, *rabata*) w Podnieśnie koło Siedlec (kartoteka SGP) i w gwarze kresowej w Ilniku pod Lwowem (Lwów 2015: 151–152, nr 1167) oraz ‘ospowaty, mający ślady po ospie’ na Suwalszczyźnie (Bacewicz, też *rapaty* – Ratasiewicz), por. RóżnSłow 76) i w Kaniach pod Pruszkowem (AGM IX, s. 30);

rabiasty ‘pstry, różnobarwny’ (*rabiaste skrzydelka*) w niezlokalizowanym opowiadaniu ludowym *Dąb i powój* Władysława Wójcickiego (1865: 285, por. SGPK V 1);

rabowiaty ‘pstry, różnobarwny’ (*kačka pstra*, *geńś pstra* – *rabuwata*) we Włodawie nad Bugiem (MAGP XI m. 529, s. 100), por. brus. *рабаваты* ‘trochę pstry’ (TSBM IV 546) i ukr. *рябуватий* ‘ts.’ (SUM VIII 921);

rabuniasty (*rabuńasty*) ‘piegowaty’ w Koszewie koło Bielska Podlaskiego (Kowalska 1979: 67).

Liczenie reprezentowane są derywaty od przymiotnika *raby* oznaczające zwierzęta ‘pstre, mające łaty’:

- rabka* ‘nazwa pstrej krowy’: *rabka* w Janówce pod Białą Podlaską (kartoteka SGP), por. ros. dial. *рѣбка* ‘ts.’ (SRNG XXXV 334).
- rabocha* ‘krowa łaciata’ w kilku punktach w Białostockiem i pod Białą Podlaską (Kowalska 1979 m. 188, pominięta w komentarzu), por. ros. dial. *рѣбоха* ‘ts.’;
- rabucha* ‘krowa łaciata’ w Sokolanach koło Sokółki (Kowalska 1979 m. 188, s. 90; Kostecka-Sadowa 2015: 302 cytuje błędnie) w kartotece SGP też w gwarze kresowej z okolic Lidy na Białorusi, por. brus. pot. *рабўха* ‘ts.’ (TSBM IV 550). W kartotece SGP poświadczony jest też zdrobniały przymiotnik *rabuchny* ‘pstry, łaciaty’ z Horodyszczą pod Włodawą;
- rabula* ‘krowa pstra, łaciata’ w Pawłowie pod Chełmem, w Gródku Nadbużańskim koło Hrubieszowa (Staniszewska 1895: 130, por. SGPK V 2) i w Topolanach, gmina Michałowo, na południowy wschód od Białegostoku (Kowalska 1979 m. 188, s. 90; Kostecka-Sadowa 2015: 302 cytuje błędnie) oraz *rabulka* ‘ts.’ w Dobrzyniewie koło Białegostoku (Kowalska l.c.). Obie nazwy przytacza SW V 456, uznając je za gwarowe. Są to pożyczki z brus. *рабулька* lub ukr. *рябулька*;
- rabuszka* w połączeniu *babuszka rabuszka* ‘biedronka’ występującym pod Sejnami za pożyczkę białoruską uznał Zdancewicz 1966: 13 (por. też Kostecka-Sadowa 2015: 289). Por. brus. pot. *рабўха* ‘pstre zwierzątko’ (TSBM IV 550).

Wschodniosłowiańską postać fonetyczną ma kilka nazw piegów. W kartotece SGP jedną grupę tworzą takie formy, jak *rabocienie* w Dobrzyniewie koło Białegostoku (*na gbie ma rabocienie*) i w Budach koło Bielska Podlaskiego, *rabocińe* ‘piegi na twarzy’ w Horodyszczu koło Włodawy, *rabocina* w Łomazach („Zep nie *rabocina*, to ładny by był”) i w Huszczy koło Białej Podlaskiej (tu też forma deminutywna *rabocinka*: „U ojca to ji na syji *rabocinka* je”). Nawiązują one terytorialnie do białoruskich nazw gwarowych dla ‘piegów’ poświadczonych w atlasie białoruskim i w słowniku pogranicza: *рабацѣнне*, *рабацінне*, *рабацѣне*, *рабаціна* itp. (LAB III, m. 44, s. 38, SPZB IV 230). Bezpośrednie źródło zapożyczenia z białoruskiego przyjmuje też Kostecka-Sadowa 2015: 168, 174.

Zanotowane przez Kowalską 1979 m. 155, s. 67 na Białostocczyźnie utworzone od tej pożyczki przymiotniki powstały zapewne już na gruncie polskim. Zapisała ona w Zalesiu koło Siemiatycz *rabocienawy* i *rabocienowaty*, w Suchowoli koło Sokółki *rabocienisty* i w Koszewie koło Bielska Podlaskiego *rabuńasty*.

Bezpośredniego źródła na gruncie wschodniosłowiańskim nie ma również *rabolica* oznaczająca ‘piegi’, a także związane z nią przymiotniki. *Rabalica* była zanotowana w pobliżu Wilna w Landwarowie („Żeb nie ta *rabalica*, to byłaby ładna dziewczyna”) i w Wierszuliskach (Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 344–345). Na Wileńszczyźnie zanotowano również przymiotniki *rabalicy* ‘piegowaty’ w Landwarowie i *rabaliczny* ‘ts.’ w Świętnikach (tamże), natomiast na Brasławsz-

czyżnie w okolicach Dryświat, Gajd i Widz postać *rabolicy* ‘piegowaty’. Należy przypomnieć, że na Białostocczyźnie w Suszczy nad Narwią w dawnym dialekcie wschodniosłowiańskim zapisano *rabalicy* w znaczeniu ‘ospowaty’ (AGWB V 87, s. 208). Przymiotnik ten mógł być utworzony na wzór licznych tego typu złożzeń w języku ukraińskim, por. np. *рябокрілий, рябоцюкий* itp. (SUM VIII 921).

W gwarach polskich na Brasławszczyźnie odnotowano wreszcie w znaczeniu ‘piegi’ formy plt. *rabuci, rabaci* i formę kolektywną *rabucio* (Smułkowa 2009: 402, 716).

Z omawianym rdzeniem związana jest nazwa ptaka myśliwskiego o jarzębatym, pstrym upierzeniu *rabiec* ‘krogulec’ lub ‘kobuz’ bądź inny młody ptak myśliwski o *rabym* ‘pstrym’ upierzeniu. Pojawia się on już w XVI wieku w Statucie Litewskim (Lizisowa 1984: 149–150, Sawaniewska-Mochowa 1990: 129) i utrzymuje w słownictwie myśliwskim.

U Tadeusza Czackiego 1801: 244 *rabiec* ma synonim *krogulec*, Linde V 140 określa *rabca* jako *jarzębaty kobiec*, tj. chyba ‘kobuz’. W języku myśliwskim oznacza przede wszystkim młodego ptaka łowczego, jeszcze pstrokatę, jak świadczą opisy Wodzickiego z 1858 roku: „Inaczej przyswajano młodego ptaka (*rabca*), inaczej *gniazdoszeta* lub *gałęźniki*” (s. 91), „Inne było wychowanie *gniazdoszta, gałęźniaków*, inne *rabców* czyli *pstrokaczów*.” (s. 94), „*Rabiec* zaś (nazwany od pstrego, *rabego* pierza) już to był *sokół* śmiały, bystry i lotny, lecz noszący pierwszą barwę młodego ptaka... I *dziwok* był naturalnie *rabcem*, tylko młodszym. Nazwę tę nosiły *Falco peregrinus* vel *communis* [sokół], *Astur palumbarius* [jastrząb, jastrząb gołębiarz] i *Falco lanarius* [raróg górski], a nawet *krogulce* młode *rabcami* zwano” (s. 95) i Hoppego 1951: 214: „Sokół wybrany z gniazda to *gnieżnik*, złowiony dziwek natomiast *dziwok* lub *rabiec*”, 1981: 234 „*rabiec, pstrokacz* ‘młody ptak łowczy: sokół, jastrząb gołębiarz lub krogulec, który już gniazdo opuścił i samodzielnie polował, nazywany tak od pstrego, młodocianego upierzenia”. Do tych określeń odwołuje się SW V 456: *rabiec* myśl. ‘sokół lub jastrząb śmiały, bystry i lotny, lecz noszący jeszcze pierwszą barwę młodego ptaka (*rabego* pierza)’, a SJPD VII 770 do Wodzickiego: „Sokół wybrany z gniazda to *gnieżnik*, złowiony dziwek natomiast *dziwok* lub *rabiec*”. Warto dodać, że Dejna odnotował *rabjec* ‘jastrząb’ w polskiej gwarze kresowej Milna na Podolu (kartoteka SGP).

Lizisowa l.c. pisała, że w dostępnych materiałach językowych wschodniosłowiańskich nie ma nazwy *rabiec* w znaczeniu ‘ptak myśliwski’, ale nam udało się znaleźć ukr. *рябець* ‘шылика – jastrząb’ z poświadczeniami z XX wieku (SUM VIII 920).

Wschodniosłowiańskie postaci *rabina* oraz *orab* zostały zanotowane jako polskie nazwy ‘jarzębiny’ na pograniczu jedynie w kilku miejscowościach: *rabina* w Topolanach, gmina Michałowo, na płd.-wsch. od Białegostoku (poza tym *yrabina* w Suchowoli koło Dąbrowy Białostockiej, kartoteka SGP z powoła-

niem się jedynie na pracę Kowalskiej), na Wileńszczyźnie w Landwarowie (Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 345), w dialekcie polskim na Brasławszczyźnie w Miazanach (Smułkowa 2009: 164) oraz w polskiej gwarze kresowej na Podolu w Oleszkowcach (Cechosz-Felczyk 2004: 179), *orab* zaś w Serpelicach nad Bugiem w powiecie łosickim (MAGP IV m. 189 i Kowalska 1975). Kowalska 1975 podane formy gwarowe z Topolan, Suchowoli i Serpelic umieszcza jedynie w komentarzu (s. 88), natomiast na mapie 96 daje formę *jarzębina*.

Tak wąski zasięg tych pożyczek dla ‘jarzębiny’ może wiązać się z tym, że na pograniczu widoczna jest ekspansja form polskich, na co wyraźnie wskazuje mapa wschodniosłowiańskich nazw jarzębiny na Białostocczyźnie. Formy ze wschodniosłowiańskim przejściem $\epsilon > a$ wyznaczone na tej mapie za pomocą izoglosy w części północnej zajmują jedynie wąski pas przygraniczny, a ich zasięg na zachód rozszerza się, stopniowo obejmując cały obszar tych gwar dopiero na południe od Narwi. Na zachód od tej izoglosy występują formy wtórnie spolonizowane, mające wprawdzie rozłożone kontynuanty samogłosek nosowych, natomiast zachowują twardą spółgłoskę *r*, np. *ramb'ina*, *hramb'ina*, *gromb'ina*, *haremb'ina*, *haramb'ina*, *oromb'ina* itp., por. Rembiszewska, Siatkowski 2015: 281–289.

Sporadycznie zanotowano *rabocizna* ‘materiał o ciemnych wzorach’ spod Knyszyna (Rembiszewska 2007: 189 słusznie łączy z przym. *raby* ‘pstry’) oraz *rabizna* ‘ślady, blizny po ospie naturalnej’ w słowniku lekarskim Franciszka Giedroycia II (1933): 184), por. brus. *paбі́знá* ‘pstrokaczna’ (TSBM IV 547).

Przeprowadzony przegląd zasięgów przymiotnika *raby* oraz tak bardzo licznych form związanych z tym przymiotnikiem pokazuje ich znaczne rozpowszechnienie w polskich gwarach pogranicza wschodniego. Przy słabej znajomości tych formacji w polskim języku ogólnym wydaje się to wskazywać na dawność tego zasięgu.

Seroka, soroka ‘sroka’

Anna Kostecka-Sadowa 2015: 304 w jednym haśle podaje takie formy, jak *so-roczka*, *soroka* oraz *syroka*, *seroka*, oznaczające ‘srokę’ i łącznie mówi o nich, że występujący w nich pełnogłos świadczy o zapożyczeniu z języków wschodniosłowiańskich. Trudno jednak przyjąć, że mające największy zasięg w gwarach polskich formy *syroka* i *seroka* reprezentują pełnogłos wschodniosłowiański. Były one już wcześniej objaśniane inaczej, o czym jednak autorka nie wspomina, mimo że teksty mówiące o rodzimym pochodzeniu tych form w swojej pracy przytacza.

Na niezwykle postać formy *seroka* zwrócił uwagę już Kazimierz Nitsch WPP II 11, III 412, IV 73, 108, przyjmując tu bezzasadnie substrat niepolski, może nawet niesłowiański.

Licznie występujące w gwarach polskich w okolicach Siedlec tego typu formy, jak *seroka*, *syroka* itp., trafnie tłumaczy Władysław Cyran (1960: 61) wtórnie pojawiającym się elementem samogłoskowym przy sonornym *r*. Powołuje się tu na obserwacje Marii Dłuskiej 1950: 121, która zwraca uwagę, że na ogół nie uświadamiamy sobie, że na początku i na końcu głoski często mówimy: *arak*, *daroga*, *saroka*, *Maras*, co przy przesadnie silnym wymówieniu wydobywa element wokaliczny na jaw i robi wrażenie komiczne i było wyśmiewane przez pisarzy (Prus, Nowakowski). Nam znane jest rozpoczynanie wykładów przez jednego z profesorów warszawskich od zwrotu *perosze państwa* ‘proszę państwa’. Podobnie tłumaczy też liczne tego typu formy *seroka*, *syroka*, *siroka* w gwarach Mazowsza Anna Basara 1965: 86. Pożyczką wschodniosłowiańską jest u niej notowana sporadycznie w Bledzewie pod Sierpcem forma *saroka*, zanotowana jednak od informatora, który pięć lat służył w wojsku carskim.

Przeciwno pożyczce form *seroka*, *syroka* przemawia także ich szeroki zasięg w gwarach polskich. W MAGP VII 347, s. 143–145 formy *syroka*, *seroka* i podobne „panują zwarcie na dużym obszarze północnym i wschodnim, którego zachodnia granica przechodzi przez Kociewie, Kujawy, południowe Mazowsze, okolice nad środkową Wisłą i na wschód od Sanu; spośród nich *syroka* przeważa na północnym zachodzie i zwłaszcza na południu wymienionego obszaru, *se'roka* w jego części środkowej”. Należy zwrócić uwagę na poświadczenia w Atlasie na Kaszubach formy *sęroka* pod Wejherowem i formy *syroka* pod Bytowem. Dalsze materiały, m.in. z kartoteki SGP, potwierdzają ten szeroki zasięg form *seroka* i *syroka*, a także go nieco rozszerzają. Formę *seroka* zanotował SGP Karłowicza (SGPK V 215) m.in. z Kujaw i z Poznańskiego, Pelcowa SGL III (2015b): 349 *syroka* i *seroka* z Lubelszczyzny. Lorentz PW II 236 formę *saroka* podaje z Kaszub, *sęroka* zanotowano na Kociewiu (SychKoc III 67), w AtlKiel Karola Dejny mamy formy *syroka* itp. pod Radomiem i koło Rzeszowa, u Dejny 1983: 137 formę *seroka* koło Radomska.

Poza tym w gwarach polskich na całym terenie występuje forma *sroka*, na Śląsku *stroka*, a w Klukach pod Słupskiem archaiczna forma bez metatezy *sarka* (notuje ją też Lorentz w gwarach słowińskich, w gwarze główczyckiej i w Cecenowie: *sarka* obok *sroka* i *sarčą* obok *sročą* ‘pisklę sroki’ – Lorentz PW II 203 i w Lorentz GPom 98, 453, 540, 669, 746).

W piśmie formy *seroka*, *syroka* itp. pojawiają się rzadko. SStp VIII 386 ma ze średniowiecznej poezji łacińskiej z początku XV wieku odosobniony zapis **szyroka*. W kartotece SPXVI *seroka* ‘sroka’ poświadczona jest w Zapiskach warszawskich oraz w słowniku Calepina. SW VI 75, 374 jako gwarowe notuje *seroka* ‘sroka’ oraz *serokos*, *serokosz* ‘ptak dzierzba’.

Jako formy z rzeczywistym pełnogłosem MAGP wydziela zapisy grupujące się w wąskim pasie nadgranicznym: *saroka* w Radziuszkach pod Sejnamy, *soroka* w powiatach Bielsk Podlaski, Biała Podlaska, Radzyń Podlaski, Krasnystaw

oraz w dialekcie kresowym Hanaczowa pod Tarnopolem, *suroka* we Włodawie nad Bugiem, koło Chełma, Krasnegostawu, Hrubieszowa, Zamościa, Tomaszowa Lubelskiego i Biłgoraja oraz *sóroka* tylko z dialektu kresowego w Starej Hucie koło Buczacza. Na mapie są one wyznaczone też za pomocą izoglosy. Formy z pełnogłosem w pochodnym przymiotniku *srokaty* ‘różnobarwny’ odnotowuje MAGP XI m. 518, s. 98–102 z Płazowa pod Lubaczowem (*śbrokaty*) oraz z dialektu kresowego Starej Huty koło Buczacza (*sorokaty*).

Na formy z pełnogłosem zwrócono uwagę w kilku opracowaniach, uważając je słusznie za pożyczki wschodniosłowiańskie. Zdancewicz 1964: 242 *saroka* ‘sroka’ w gwarach sejneńskich uważa za wpływ białoruski (brus. *саро́ка*), 1966: 54 wymienia spod Sejn zapożyczone formy *saroka* ‘sroka’, *saroki*, *saročka*, *sarokuć* ‘pisklę sroki’, *Saroka* nazwisko, *Sorokovo*, *Sorokuć* ‘syn Soroki’. Na wpływ białoruski wskazuje tu akanie. Należy przypomnieć wspomniany już sporadyczny zapis formy *saroka* w Bledzewie pod Sierpcem od informatora służącego dłuższy czas w wojsku rosyjskim.

Mieczysław Buczyński 1967: 228 podaje z Huszczy pod Białą Podlaską *soroka* i *sorokos*, Feliks Czyżewski 1986a: 97 spod Włodawy *soročka* ‘sroka’: „*soročka*, *voronka* *żećam kaške ważyła...*” (Wisznice), Władysław Cyran 1960: 65 na wschód od Siedlec sporadycznie w Lipnie i Kornicy *soroka* (natomiast na pozostałym terenie *seroka* w różnych odmiankach, por. wyżej). W kartotece SGP z Lubelszczyzny szczególnie często poświadczona jest forma *suroka*, świadcząca o przejściu z gwar ukraińskich (por. też Rieger 2011: 114). Postać *soroka* ‘sroka’ odnotowano też w polskim dialekcie kresowym w Oleszkowcach pod Tarnopolem (Cechosz-Felczyk 2004: 201).

Nie ma natomiast podstaw, by nie uważać form *seroka*, *syroka* za rodzime na gruncie polskim, pożyczkami natomiast są formy z rzeczylwym pełnogłosem: *saroka*, *soroka*, *suroka* itp.

Warto natomiast zwrócić jeszcze uwagę na reprezentujący wschodniosłowiański pełnogłos wyraz *soroczka* ‘koszula’, który nie jest związany etymologicznie z omawianymi tu nazwami ‘sroki’ (por. np. Vasmer ESRJ III 724–725, ESUM V 358). Pożyczkę wschodniosłowiańską zakładali tu Kurzowa 1985: 492, Czyżewski 1986a: 97, Kostecka-Sadowa 2015: 192.

Soroczka ‘koszula’ została zanotowana na ścisłym pograniczu wschodnim oraz w gwarach kresowych na Ukrainie. MAGP VIII m. 366, s. 60–61 podaje ją tylko z Bud pod Bielskiem Podlaskim i z Serpelic pod Białą Podlaską oraz od przesiedleńców z Hanaczowa pod Lwowem. Dalsze przykłady znajdujemy w kartotece SGP: z miejscowości Orzechowice koło Bielska Podlaskiego, z Dąbrowy koło Sokółki (w postaci z białoruskim akaniem *saročka*), z Kornicy na wschód od Siedlec (jako dawne obok nowszego *kośula* – Cyran 1960: 66), spod Włodawy (Czyżewski 1986a: 97) oraz z Hołoskowic w rejonie brodzkim obwodu lwow-

skiego. Kurzowa przytacza *soroczkę* z książki Stanisława Vincenza poświęconej Huculszczyźnie i powołuje się na własnego informatora ze Lwowa. Ponadto spod Włodawy podaje ją Kostecka-Sadowa l.c. „*Soroczka* nieprana nazywa się z łoskiem i taką uważają za najładniejszą” (Wisła IV 977) oraz Pelcowa 2015a: 93 z powszechną w tej okolicy etymologią ludową: „*Soroczka* to czterdzieści prac trzeba było wykonać, żeby zrobić koszule, i to stąd *soroczka*, a tera komu by się chciało, koszule w sklepie kupi i tyle” (z Dubicy koło Włodawy).

W polskim języku pisanym *soroczka* pojawia zupełnie rzadko. Brak jej w kartotece SPXVI, a w kartotece SXVII–XVIII znajdujemy ją w specjalnym źródle z pierwszej połowy XVII wieku, w prześmiewczej Mowie Rusina Iwana Mieleszki, kasztelana mściławskiego, na sejmie w Warszawie w 1589 roku („a *soroczki* aż do kostek” – Małewska 1959: 240, Barłowska 2008: 104) oraz w Regestrze złoczyńców grodu sanockiego, a SWil II 152 określa ją jako prowincjonalną, co przytacza SGPK V 189, SW VI 268 natomiast *soroczkę* ‘koszulę’ uznaje za gwarową. Warto dodać, że w języku handlowym znana jest *ukraińska soroczka* ‘wyszowana/haftowana długa biała koszula’.

W dialektach wschodniosłowiańskich na Białostocczyźnie dla ‘koszuli’ podawano obocznie *sar'očka*, *sor'očka*, *sur'očka* oraz *kaś'uła*, *koś'uła*, *ko'uła*, określając zazwyczaj pierwszą nazwę jako dawną, a drugą jako nową, polską (AGWB I 95 i IX m. 480, s. 220–223). Zdaniem Kazimierzy Pastusiak, autorki komentarza do tej mapy, podobna sytuacja panuje na znacznym obszarze dialektów białoruskich i ukraińskich, gdzie również często obocznie występują obie te nazwy, z których druga jest uznawana za nowszą.

W DABM m 328, s. 932–933 *sar'očka* bywała określana jako starsza niż *kaś'uła*, uważana za nazwę polską.

W AUM obie nazwy notowano np. w pobliżu granicy z Białorusią nad Styrem i nad Słuczą, a zwłaszcza na pograniczu polsko-ukraińskim między Przemyślem i Lwowem. Poza tym *sor'očka* została zapisana w wielu punktach ukraińskich na terenie Polski: w Dobrowodzie na południe od Hajnówki (654), Żerczycach pod Siemiatyczami (655), Nosowie na północ od Białej Podlaskiej (656), Kobylanach pod Terespołem (657), Stawkach na północ od Włodawy (658), w Krzywierzbie między Włodawą a Parczewem (659), w Brzeźnie koło Chełma (660) i Horyszowie nieco na wschód od Zamościa (661), a także na samym południu w Krempnej koło Jasła (666) i w Komańczy koło Sanoka (667).

Poza tym w AUM notowano w punktach ukraińskich na południu Polski pożyczkę polską *koś'uła* w Cetuli, gmina Wiązownica, pod Jarosławiem (662) i w Hłomczy pod Sanokiem (663) oraz pożyczkę słowacką *koś'eľa* w Wierchomli koło Piwnicznej-Zdroju (664) i w Bartnem koło Gorlic (665).

Na Łemkowszczyźnie w części zachodniej występuje głównie *koś'eľa*, a w części wschodniej *soročka* (AJDŁ I m. 19).

Jak widać, na pograniczu wpływy są obustronne. Przy słabym poświadczeniu w języku pisanim można przyjąć, że szeroki zasięg *soroczki* ‘koszuli’ na terenie Polski sięga zapewne dawnych czasów.

Skowroda ‘patelnia’

Wyraz *skowroda* ‘patelnia’ występuje powszechnie w językach wschodniosłowiańskich, a w języku polskim stanowi regionalizm północno-wschodni, swoim zasięgiem charakterystyczny dla pożyczek ruskich.

W językach wschodniosłowiańskich ma on przeważnie postać z pełnogłosem, ale poświadczone są też różne formy uproszczone.

W języku białoruskim wyraz ten poświadczony jest od XVI wieku: w Biblii Skaryny występuje w postaci cerkiewnej *сковрада*, *скаврада* oraz *сковрадка*, *скаврадка* (HSBM XXI 348), ale już od XVI wieku też w postaci z pełnogłosem *сковорода* (HSBM XXXI 348). We współczesnym białoruskim języku literackim występuje *скаварода́*, *скаваро́дка* ‘patelnia’, *скаваро́днік* ‘chleb upieczony na patelni’ i przymiotnik *скаваро́дны* ‘dotyczący patelni’ (TSBM V/1: 146). W atlasie gwar białoruskich notowano znaczne zróżnicowanie form. Odnotowano tu: *скаварода́*, *скаваро́да*, *ско́варода́*, *ско́варадь*, a także *скаравада́*, *скараво́да* (LAB IV m. 420, s. 132). Ponadto pod hasłem *скаварода́* zmapowano formę z uproszczeniem w nagłosie *скарада́*, występującą w rozproszeniu w szerokim pasie na pograniczu polskim i litewskim. Sporadycznie odnotowano też formy bez pełnogłosu *скувродá* w p. 98 Радастава pod Brześciem i *скоўродá* w p. 138 Засіныцы pod Mozyrzem. Również w tzw. słowniku pogranicza często notowano uproszczoną formę *скарада́*: pod Grodnem, Lidą, Wilejką, Szczuczynem i Baranowiczami, poza tym na Łotwie *скаро́да*, a sporadycznie też *скво́рода* oraz formy pełniejsze *скаварода́* i *сковорода́* (SPZB IV 444–445, z błędnym zapisem w haśle *скво́рада* zamiast *скаро́да*), sporadycznie też *скарвада́* na Litwie i na Białorusi na pograniczu z Litwą (SPZB IV 440).

W języku ukraińskim jako nazwa osobowa zanotowana jest forma *Сковородинь* już w roku 1499 (SSUM II 349). Znany więc był i apelatyw. Hrinčenko IV 138 ma *сковорода́* ‘patelnia’ i formę zdrobniałą *сковорідка*. Również współcześnie w języku ukraińskim występują formy *сковорода́* ‘patelnia’ i deminutivum *сковорідка* (SUM IX 289–290).

W języku rosyjskim występowały od dawna formy rodzime z pełnogłosem, a także cerkiewne z grupą *-ra-*. W słowniku Srezniewskiego występują zarówno *сковорода*, *сковородка* ‘patelnia’ (III 375–376), jak i *сковрада*, *сковърада* ‘ts.’ oraz *сковрадьникъ* ‘pieczony placek’ (III 377). Bogatą dokumentację form rodzimych *сковорода*, *сковородка* ‘patelnia’, też w wielu innych znaczeniach oraz licz-

nych derywatów, jak *сковородникъ* ‘urządzenie do chwytania patelni’, *сковородный* przymiotnik, a także form cerkiewnych *сковрада*, *сковрадникъ* ‘pieczony placek’, *сковрадный* przymiotnik przynosi SRJ XI–XVII XXIV 217–220. Dal IV 200–201 podaje *сковородá*, *сковорóдка* ‘patelnia’ i określaną jako cerkiewną formę *сковра́да*. Współcześnie występują *сковородá* ‘patelnia’, *сковорóдка* ‘mała patelnia’, *сковорóдник* ‘urządzenie do chwytania patelni’, *сковорóдный* przymiotnik (SSRLJ 982–983). Rosyjski słownik gwarowy jako dyferencjalny koncentruje się na podawaniu wieloznaczności wyrazu *сковородá* w gwarach rosyjskich, jak np. ‘gliniany garnek’, ‘górna część na piecu rosyjskim’, ‘pierwszy rząd snopów w kopce’ itp.

Gwary wschodniosłowiańskie na Białostocczyźnie wyraźnie nawiązują do gwar białoruskich i ukraińskich. Na szczególną uwagę zasługuje tu forma z uproszczonym nagłosem *skvarada* (AGWB VI m. 190, s. 222–223), która właściwa jest także gwarom białoruskim na szerokim pograniczu z terenem polskim i litewskim. Jak wspomnieliśmy, była ona poświadczona zarówno w LAB, jak i w SPZB. Natomiast forma deminutywna *skavar¹otka*, *skavar¹otka*, *skovor¹otka*, *skovor¹otka* tego uproszczenia nie wykazuje. Poza tym sporadycznie pojawia się forma *skarvada*, występująca też na pograniczu z Litwą (por. wyżej) oraz dwie formy z polskim rozwojem grupy *tort*: *skov¹otka* w miejscowości Krasnoborki nad Biebrzą (p. 7) i *skouroda* w miejscowości Pokaniewo na północ od Siemiatycz (p. 101). Wszystkie te formy grupują się głównie w części północno-wschodniej aż po Supraśl, a dalej na południu występują w zupełnym rozproszeniu. Z układu ich na mapie wynika, że na znacznym terenie zostały one wyparte przez polski wyraz *patelnia*.

Słusznie zwrócono już uwagę, że *skowroda* jest w języku polskim regionalizmem północno-wschodnim. Ma on zresztą dosyć bogatą dokumentację gwarową.

SGPK V 153 podał *skowrodę* ‘patelnię’ spod Augustowa (Osipowicz), spod Kolna (Łopaciński 1899: 882), z Tykocińskiego (Gloger), a ponadto postać *skawroda* z terenu Litwy. W AGM VI m. 273, s. 70 *skowroda* występuje dosyć powszechnie, sporadycznie też *skowryda* i zdrobniałe *skowrodka* f., *skowrodek* m., w północno-wschodniej części Mazowsza aż po linię Przasnysz – Ostrołęka – Zambrów.

Do tego obszaru nawiązuje bezpośrednio wschodnia część Mazur: w kartotece SOWM zanotowano *skowrodę* w powiatach: giżyckim, mrągowskim, szczycieńskim, piskim i oleckim, ale już informatorka ze Zgniłochy w powiecie nidzickim twierdziła, że wyrazu tego dawniej nie znała, bo była tu w użyciu *panefka*. Kartoteka SGP ma dalsze przykłady z terenów sąsiadujących: z Mazowsza Pruskiego, z kurpiowszczyzny (Chętnik 1936: 27: „po tyglach nastały patelnie – *skowrody*”, por. też SłowKurp 210: patelnia – *skowroda* a. *skowreda*), spod Łomży (Czyż 2005: 31 powołująca się na Chętnika), spod Grajewa (Bełda, Szymany), z okolic Suwałk i Augustowa (Kolberg 1887 V 49), z Filipowa na Suwalszczyźnie (Obłęska-Jabłońska 1972: 34), spod Tykocina (1893: 875 informuje, że *skowrody* były dawniej znane tylko w kuchniach szlacheckich), Gloger nazwy tej używa

także w tekście o zwyczajach zapustnych: „na patelni, czyli *skowrodzie*” – Gloger [1877] 2017: 624), spod Białegostoku (Dobrzyniewo), spod Sejń (Zdancewicz 1964: 242, 1975: 33 podaje formę *skavroda*), a także spod Krasnegostawu (Sienica Różana).

Skowrodę rejestrowały XVI-wieczne księgi miejskie Knyszyna (Kuryłowicz 2005: 208), z okolic Knyszyna notował ją Kudzinowski, ale pod koniec XX wieku była ona używana tylko przez pokolenie najstarsze, natomiast pokolenie średnie i najmłodsze przejęło już ogólnopolski wyraz *patelnia* (Rembiszewska 2006: 94–95, 2007: 56, 195).

W kartotece SGP podano też dalszy przykład z miejscowości Piertanie i Wigry koło Suwałk „iicce żęci pò vode, dam vam kasy na *skóvrode*” z rękopisu pracy doktorskiej Steffena z 1939 roku (w AGM VI (1983): 70 jako źródło podano błędnie pracę Steffena z 1937 roku dotyczącą Warmii). Ponadto słownik podlaski RóżnSłow 182 notuje *skowrodę* ‘patelnię’ z Suwalszczyzny (Bacewicz, Jagłowska) oraz z Sokółki (Nowowiejski).

Skowroda znalazła się także w utworach kilku pisarzy związanych z Kresami. Użył jej („jajecznicza na *skowrodzie*”) w swoich *Pamiętnikach* szlachcic wołyński Jan Duklan Ochocki (1766–1848), poza tym Juliusz Słowacki „Lud taki wstanie, mówili prorocy, że miódem ludów napelni *skowrody*” (SW VI 168), a także Mickiewicz „ci niosą drwa, ci z mlekiem i winem sagany, leją w kotły, *skowrody*, w rondle, dym wybucha” (SJAM VIII 139), co przytacza SWil II 1497, a także SJPD VIII 326, określając jako wyraz gwarowy wschodni. Pojawia się również w poezji Adama Ważyka, urodzonego w Warszawie: „Łowco! dzikie gęsi wędzisz w dymie fajek / pod *skowrodą* mięsiw śpisz jak mech pod skrzydłem czajek” (Ważyk, Szachy), co dowodzi szerszego zasięgu.

Ponadto u przesiedleńców na ziemi zachodnie Polski spod Nowogródka odnotowano *skoworoda* i *skarawada* (Lewaszkiwicz 2017: 436).

Ze względu na przedstawiony wyżej swój północno-wschodni zasięg, charakterystyczny dla pożyczek wschodniosłowiańskich, wyraz *skowroda* ‘patelnia’ został uznany za przejęty ze Wschodu przez Werenicza 1990: 109, Kurzową 1993: 429 i Kostecką-Sadową 2015: 251 bez żadnych zastrzeżeń. Jedynie Rembiszewska 2007: 56 zwraca uwagę, że u nas wyraz ten wykazuje regularny polski rozwój grupy *tort zamiast wschodniosłowiańskiego pełnogłosu.

Mamy tu więc pewną sprzeczność: zasięg przemawia za pożyczką, postać fonetyczna za rodzimością wyrazu. Oczywiście można założyć, że przy zapożyczeniu wyrazu uległ on polonizacji fonetycznej, ale w takich wypadkach w naszych materiałach mamy zazwyczaj do czynienia z licznymi wahaniami między formą z pełnogłosem i z formą spolonizowaną.

Na osobną uwagę zasługują wreszcie nazwy wsi mające w swojej podstawie wyraz polszpity *skowroda*.

W powiecie łowickim w gminie Chaśno dziś są dwie wsie: *Skowroda Południowa* i *Skowroda Północna*. Zapis *Skowroda* pojawia się od początku XV wieku: 1428, 1478, 1513–1523 itd. Nazwa ta pochodzi od appellativum *skowroda* ‘patelnia’, w znaczeniu toponimicznym zapewne ‘miejsce płaskie, plackowate’, por. NMP XIV 59.

W Kieleckim koło Pińczowa jest *Skowronno*, dziś dwie wsie *Skowronno Dolne* i *Skowronno Górne*. Pierwotne zapisy nazwy tej wsi *Skowrodlno*, *Scowrodne* (1174–1176), *Skowrodno* (1210), *Scowrodlno* (1256), *Scowrodlno* (1397), *Skowrodno* (1470–1480), *Skowrodlno* (1504), *Skowrodno* (1564–1565) wyraźnie wskazują na pierwotne *Skowrodno/Skowrodne* (nieraz z wstawnym *-l-*) pochodzące od stpol. *skowroda* ‘patelnia’, w przenośnym znaczeniu ‘miejsce płaskie’. Postać dzisiejsza powstała w wyniku uproszczenia grupy *-dn-* > *-n-* lub odzwierciedla etymologię ludową, por. Wójcik 2001: 146, NMP XIV 60.

Przedstawione nazwy miejscowe pokazują, że wyraz *skowroda* ma bardzo dawne poświadczenie w języku polskim i pierwotnie miał dosyć szeroki zasięg, znacznie wykraczający poza Mazowsze.

Należy wreszcie zwrócić uwagę, że w słownikach etymologicznych uwzględniających całą Słowiańszczyznę pol. *skowroda* nigdzie nie jest traktowana jako pożyczka, por. Machek ES-2, 548–549, Vasmer ESRJ III 644, ESBM XII 99, ESUM 99, ESJS XIV 824–825. Okazuje się, że rdzeń ten ma zasięg ogólnosłowiański lub niemal ogólnosłowiański, jeśli uznamy, że przykłady czeskie są niepewne. W językach łużyckich (głuz. *škorodej*, dluž. *škorod(w)ej*), doszło do zmiany zakończenia zapewne pod wpływem synonimicznego wyrazu *panej*, *panwej* (por. Schuster-Šewc III 1445), ale formacja **sk(o)vorda* nie jest ograniczona tylko do języków wschodniosłowiańskich i języka polskiego. Ma ona poświadczenie w języku starosłowiańskim. Mianowicie w Kodeksie supraskim jest kilkakrotnie zanotowana forma **СКОВРАДА** ‘patelnia’, poza tym w słowniku tym występuje **СКОВРАДНИКЪ** ‘placek usmażony na patelni’ (SJS IV 89). Wyraz *skowroda* ‘patelnia’ utrwalono w słowniku cerkiewnosłowiańsko-polskim, wydany w 1722 r. w Supraślu (Citko 2013: 26). Cerkiewnosłowiańska *skovrada* została też zapożyczona do języka rumuńskiego jako *scovardă* w znaczeniu ‘placek’. Jest poświadczona w słowniku Tiktina III 1391 z Biblii z roku 1688 oraz z kilku słowników, poza tym występuje tu pochodny czasownik *scovîrda* ‘przybierać wklęsłą formę’. Świadczy to, że formacja **skovorda* była dobrze znana również na południu Słowiańszczyzny. Nie ma więc podstaw, by negować, że mogła występować regionalnie również w języku polskim.

Obecnie jesteśmy skłonni opowiedzieć się właśnie za tą drugą możliwością, przyjmowaną zresztą powszechnie przez autorów słowników etymologicznych. Mamy tu do czynienia z dawną wspólnotą obejmującą wschodnią Słowiańszczyznę oraz znaczą część wschodniej Polski, wspólnotą sięgającą zapewne dawnych

czasów sprzed metatezy grupy *tort*. Za zapożyczone natomiast uznamy tylko obce fonetycznie formy, jak *skawroda* pod Sejnam i w polszczyźnie na Litwie oraz *skoworoda* u polskich przesiedleńców spod Nowogródka.

Literatura

- AGB, 1980–1991, *Atlas gwar bojkowskich*, oprac. głównie na podstawie zapisów S. Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod kier. J. Riegera, t. I–VII, Wrocław.
- AGM, 1971–1992, *Atlas gwar mazowieckich*, t. I opr. H. Horodyska-Gadkowska, A. Strzyżewska-Zaremba, t. II–X opr. A. Kowalska, A. Strzyżewska-Zaremba, Wrocław.
- AGWB, 1980–2012, *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. I, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski, Wrocław, t. II–III, red. S. Glinka, Wrocław, t. IV–X, red. I. Maryniakowa, Warszawa.
- AJDŁ, 1956–1964, Stieber Z., *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. I–VIII, Łódź.
- ASJ, 1968–1984, *Atlas slovenského jazyka*, red. J. Štolc, F. Buffa, A. Habovštiak, zv. I–IV, Bratislava.
- AUM, 1984–2001, *Атлас української мови*, т. I–III, Київ.
- Bańkowski SE, 2000, Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa.
- Barłowska M., 2008, *Wśród oracji komicznych XVII wieku*, „Napis” seria XIV, s. 91–111.
- Basara A., 1965, *Studia nad wokalizmem w gwarach Mazowsza*, Wrocław.
- Basara A., 1972, *Zmiany leksykalne na tle zmiany środowiska*, „Z polskich studiów slawistycznych”, seria 4: *Językoznawstwo*, Warszawa, s. 129–135.
- Berneker SEW, 1908–1913, Berneker E. K., *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- Bielikowicz S., 1975, *Wincuk gada*, Olsztyn.
- Boryś SE, 2005, Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Brückner SE, 1957, Brückner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Buczyński M., 1967, *Wschodniosłowiańskie wpływy językowe w gwarze wsi Huszcza powiat Biała Podlaska*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne, vol. XXII, 10, s. 223–256.
- Buczyński M., 1993, *Gwara wsi Huszcza w województwie białkopodlaskim – mieszana czy przejściowa?*, [w:] *Gwary mieszane i przejściowe na terenach słowiańskich*, pod red. S. Warchoła, Lublin, s. 21–30. – (Rozprawy Slawistyczne ; 6).
- Cechosz-Felczyk I., 2004, *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*, Kraków.
- Chętnik A., 1936, *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe*, Kraków.
- Citko L., 2013, *O najstarszych podlaskich drukach cyrylicyckich*, „Studia Wschodniosłowiańskie”, t. 13, s. 19–30, [<http://filologia.uwb.edu.pl/sw/numery/no13.pdf> dostęp 15.03.2019].

- Cyran W., 1960, *Gwary polskie w okolicach Siedlec*, Łódź.
- Czacki T., 1800–1801, *O litewskich i polskich prawach, o ich duchu, źródłach, związku i o rzeczach zawartych w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydany*, t. I–II, Warszawa.
- Czarkowski L., 2009, *Słownik gwary ludowej w Ziemi Drohickej*, 1907, opr. B. Kuryłowicz, B. Nowowiejski, [w:] *Dziewiętnastowieczne słowniczki gwarowe z Polski północno-wschodniej*, pod red. B. Nowowiejskiego, Białystok, s. 131–219.
- Czyż D., 2005, *Obraz życia i kultury mieszkańców dawnej wsi łomżyńskiej utrwalony w słownictwie gwarowym*, Łomża.
- Czyżewski F., 1976, *Wpływy ukraińskie w gwarze osady Łomazy powiat Biela Podlaska*, „*Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*”, t. XV, s. 105–118.
- Czyżewski F., 1986a, *Zapożyczenia ukraińskie w gwarach b. powiatu włodawskiego*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. IV, pod red. J. Riegera, W. Werenicza, Wrocław, s. 81–107.
- Czyżewski F., 1986b, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.
- Černych 1994, Черных П. Я., *Историко-этимологический словарь современного русского языка*, t. I–II, Moskwa.
- Čižmárová M., 2013, *Nárečový slovník Rusínov-Ukrajincov Slovenska. I: Somatická lexika. Lexika kuchynského riadu a náčinia. Lexika jedla*, Prešov.
- ČJA, 1992–2011, *Český jazykový atlas*, red. J. Balhar, P. Jančák, sv. I–VI, Praha.
- DABM, 1963, *Дыялекталагічны атлас беларускай мовы*, рэд. Р. І. Аванесов, К. К. Атраховіч (Кандрат Крапіва), Ю. Ф. Мацкевіч, Мінск.
- Dal 1955–1956, Даль В. И., *Толковый словарь живого великорусского языка*, t. I–IV, Moskwa.
- Deboveanu E., 1971, *Polska gwara Górali bukowińskich w Rumunii*, Wrocław.
- Deboveanu E., Gogolewski S., 1966, *Przegląd gwar polskich na terenie Rumunii*, „*Język Polski*”, t. XLVI, s. 112–131.
- Dejna AtlKiel, 1962–1968, Dejna K., *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*, t. I–VI, Łódź.
- Dejna K., 1983, *Słownictwo ludowe z terenu [byłych] województw kieleckiego i łódzkiego (Szu–U)*, „*Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*”, t. XXIX.
- Dejna PLPJ, 1951–1953, Dejna K., *Polsko-laskie pogranicze językowe na terenie Polski*, t. I–II, Łódź.
- Dłuska M., 1950, *Fonetyka polska. Cz. I: Articulacja głosek polskich*, Kraków.
- ESBM, 1978–, *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, рэд. В. У. Мартынаў, Г. А. Цыхун, Мінск.
- ESJS, 1989–2018, *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, ed. E. Havlová, A. Erhart, I. Janýšková, Praha.
- ESSJ, 1974–, *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, ред. О. Н. Трубачев (А. Ф. Журавлев, Ж. Ж. Варбот), Moskwa.
- ESUM, 1982–2012, *Етимологічний словник української мови*, ред. О. С. Мельничук, t. I–VI, Київ.

- Falińska PST, 1974–1984, Falińska B., *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, t. I–IV, Wrocław.
- Fraenkel E., 1955–1965, *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. I–II, Heidelberg.
- Giedroyć F., 1931–1933, *Polski słownik lekarski*, t. I–II, Warszawa.
- Gloger Z. [1877], *Zwyczajne zapustne*, „Kłosy” 1877, przedruk: Z. Gloger, *Pisma rozproszone*, Tom II: 1877–1899, Białystok 2015, s. 616–628, http://www.ksiaznica-podlaska.pl/images/2017/201704/20170419/r_VI.pdf [dostęp 15.03.2019].
- Gloger Z., 1893, *Słownik gwary ludowej w Tykocińskim*, „Prace Filologiczne”, t. IV, s. 795–904.
- Harhala W., 1931, *Gwara polska okolic Komarna*, Kraków.
- Hoppe S., 1951, *Polski język łowiecki*, Warszawa.
- Horodyska-Gadkowska H., 1967, *Polskie słownictwo gwarowe z zakresu hodowli zwierząt domowych*, Wrocław.
- Hrabec S., 1955, *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII wieku*, Toruń.
- Hrinčenko 1907–1909, Грінченко Б., *Словарь української мови*, т. I–IV, Київ.
- HSBM, 1982–2017, *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*, т. I–XXXVII, рэд. А. Я. Жураўскі, А. М. Булыка, Мінск.
- Janów J., 2001, *Słownik huculski*, oprac. i przygot. do druku J. Rieger, Warszawa.
- Jurkowski M., 1974, *Ukrainizmy w języku Juliusza Słowackiego*, [w:] *Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich*, red. S. Kozak, M. Jakóbiec, Wrocław.
- Karłowicz J., 1984, *Podręcznik czystej polszczyzny dla Litwinów i Petersburszczan*, do druku przygotowała E. Smułkowa, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. III, pod red. J. Riegera, W. Werenicza, Wrocław, s. 33–81.
- Karłowicz SWO, 1894–1905, Karłowicz J., *Słownik wyrazów obcego a mniej jasnego pochodzenia używanych w języku polskim*, t. I: A–E, t. II: F–K, t. III: L–N, Kraków.
- Klich E., 1929, *Pożyczki ruskie w języku polskim*, „Slavia Occidentalis”, t. IX, s. 493–510.
- Kniezsa I., 1955, *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*, 1–2, Budapest.
- Kolberg O., 1887, *Mazowsze, obraz etnograficzny*, t. V: *Mazowsze stare (Mazury, Podlasie)*, Kraków.
- Kondratiuk M., 1975, [ankieta], [w:] *Беларуска-польскія ізалексы*, Мінск, с. 50–56.
- Kostecka-Sadowa A., 2015, *Rzeczownikowe zapożyczenia wschodniosłowiańskie w gwarach polskich*, Kraków.
- Kowalska A., 1975–1979, *Zróżnicowanie słowotwórcze gwar Mazowsza i Podlasia. Rzeczownik*, t. I–II, Wrocław.
- Kuraszkiewicz W., 1931, *Przegląd gwar województwa lubelskiego*, [w:] *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego*, t. I, Lublin, s. 273–324.
- Kuryłowicz B. I., 2005, *Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Knyżyna*, Białystok.
- Kurzo wa Z., 1985, *Polshczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Wydanie II rozszerzone, Warszawa ; Kraków.
- Kurzo wa Z., 1993, *Język polski Wileńszczyzny i Kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa ; Kraków.

- LAV, 1993–1998, *Лексічны атлас беларускіх народных гаворак у пяці тамах*, рэд. М. В. Бірыла, Ю. Ф. Мацкевіч, Мінск.
- Lehr T., 1914, *O towie Polaków w Galicji wschodniej*, „Język Polski”, r. II, s. 40–51.
- Lewaszkiewicz T., 2017, *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*, Poznań.
- Linde 1854–1860, Linde S. B., *Słownik języka polskiego*, t. I–VI, Lwów, wyd. 3. fotooffsetowe, Warszawa 1951.
- Lizisowa M. T., 1984, *Studia nad słownictwem regionalnym III Statutu Litewskiego*, Kielce.
- Lorentz GPom, 1958–1962, Lorentz F., *Gramatyka pomorska*, t. I–III, Wrocław.
- Lorentz PW, 1958–1983, Lorentz F., *Pomoranisches Wörterbuch*, fortgeführt von F. Hinze, Bd. I–V, Berlin.
- Lwów 2015, *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi we Lwowskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem W. Paryła, oprac. przez K. Czarnecką, D. A. Kowalską, E. Rudolf-Ziółkowską, pod red. K. Czarneckiej, D. A. Kowalskiej, Kraków.
- Łętowski A., 1915, *Milujmy język ojczysty. Błędy nasze. Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*, Wilno.
- Łopaciński H., 1894, *Przyczynki do nowego języka polskiego*, „Prace Filologiczne”, t. IV, s. 173–179.
- Łopaciński H., 1899, *Przyczynki do nowego języka polskiego*, „Prace Filologiczne”, t. V, s. 681–976.
- Machek ES-2, 1968, Machek V., *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
- MAGP, 1957–1970, *Mały atlas gwar polskich*, opr. przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie pod kier. K. Nitscha, od t. III pod kier. M. Karasia i Z. Stamirowskiej, od t. IX pod kier. M. Karasia, t. I–XIII, Wrocław.
- Malewska H., 1959, *Listy staropolskie z epoki Wazów*, Warszawa.
- Nitsch WPP, 1954–1958, Nitsch K., *Wybór pism polonistycznych*, t. I–IV, Wrocław.
- NMP, 2004–, *Nazwy miejscowe Polski. Historia – pochodzenie – zmiany*, pod red. K. Ry-muta, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, Kraków.
- Obrębska-Jabłońska A., (red.), 1972, *Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym*, Warszawa.
- OLA I, 1988, *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная*, t. 1: *Животный мир*, ред. Р. И. Аванесов, В. В. Иванов, Москва.
- OLA IX, 2009, *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная*, вып. 9: *Человек*, ред. J. Siatkowski, J. Waniakowa, Kraków.
- Ożegov 2008, Ожегов С. И., *Словарь русского языка*, 25-е издание, ред. Л. И. Скворцов, Москва.
- Paŗšuta 1984, Paŗšuta Ю. М., *Синтаксис надежей в польской речи жителей деревни Дарвиниеки мадонского района Латвийской ССР*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. III, pod red. J. Riegera, W. Werenicza, Wrocław, s. 133–145.

- Paryl W., 2004, *Słownik gwary przesiedleńców ze wsi Tuligłowy koło Komarna*, przy współpracy M. Mieszczankowskiej, Kraków.
- Parylak P., 1877 [1999], *Prowincjonalizmy mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. 2: *Studia i materiały*, red. J. Rieger, Warszawa, s. 341–363.
- Pawłowska J., 1966–1968, *Dolnośląska wieś Pracze w powiecie milickim w latach 1945–1960. Studium etnograficzne*, cz. I: *Kultura materialna*, cz. II: *Kultura duchowa i społeczna*, Wrocław. – (Prace i Materiały Etnograficzne, t. XXV).
- Pelcowa H., 1985, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*. Cz. I: *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin.
- Pelcowa H., 1994, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa H., 1997, *Słownictwo wschodniosłowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich*, [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, red. F. Czyżewski, M. Łesiów, Lublin, s. 189–211. – (Rozprawy Słowistyczne ; 12).
- Pelcowa H., 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa H., 2015a, *Dziedzictwo leksykalne pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w interpretacji mieszkańców wsi*, [w:] *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych*, red. F. Czyżewski, M. Olejnik, A. Pihan-Kijasowa, Lublin : Włodawa, s. 89–96.
- Pelcowa SGL III, 2015b, Pelcowa H., *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. III: *Świat zwierząt*, Lublin.
- Pleszczyński A., 1892, *Bojarzy międzyrzeccy*, Warszawa.
- Redliński E., *Konopielka*, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjD-bfnrZ_iAhXKxaYKHacLB yMQFjABegQIARAC&url=https%3A%2F%2Fwolnelektury.pl%2Fmedia%2Fbook%2Fpdf%2Fredlinski-konopielka.pdf&usq=AOvVaw1Q-VlSyG7Nzd_We0au-RUNm [dostęp 11.03.2019].
- Reichan J., 1982, *Teksty z gwary polskiej na Litwie*, „Język Polski”, r. XLII, s. 34–39.
- Rembiszewska D. K., 2006, *Dynamika rozwoju gwary Knyszyna i okolic na Podlasiu w XX wieku*, Warszawa.
- Rembiszewska D. K., 2007, *Słownik dialektu knyszyńskiego Czesława Kudzinowskiego*, Łomża.
- Rembiszewska D. K., Siatkowski J., 2015, *Nazwy jarzębiny na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim*, [w:] *Semantyka a konfrontacja językowa*, 5, red. D. Roszko, J. Satoła-Staškowiak, Warszawa.
- Rembiszewska D. K., Siatkowski J., 2018, *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe*, Warszawa.
- Rieger J., 1995, *Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie*, Warszawa.
- Rieger J., 2007, *Dawne słownictwo przesiedleńców z Tarnopolszczyzny*, [w:] Rieger J., Masojć I., Rutkowska K., 2006, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*, Warszawa, s. 109–115.

- Rieger J., 2011, *Ukraińskie interferencje w słownictwie polszczyzny w Galicji*, [w:] *Українська мова в Галичині: історичний вимір*, red. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей, Львів, s. 107–123.
- Rieger J., 2014, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Bralwoszczyźnie*, Warszawa.
- Rieger J., 2016, *Mały słownik lemkowski wsi Bartne*, opracowany głównie na podstawie nagrań M. Słóń-Nowaczek, Warszawa.
- Rieger J., 2017, *Atlas ukraińskich gwar nadszańskich*, opracowany na podstawie zapisów terenowych S. Hrabca, t. I–II, Warszawa.
- Rieger J., Masojć I., Rutkowska K., 2006, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*, Warszawa.
- RóżnSłow, 2015, Maryniakowa I., Rembiszewska D. K., Siatkowski J., *Różnojęzyczne słownictwo gwarowe Podlasia, Suwalszczyzny i północno-wschodniego Mazowsza*, Warszawa.
- SXVII–XVIII, 1999–, *Słownik języka polskiego XVII w. i I. połowy XVIII wieku*, Kraków.
- Sawaniewska-Mochowa Z., 1990, *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej. Słownictwo*, Warszawa. – (Polono-Slavica Varsoviensia ; 5).
- Schuster-Šewc H., 1978–1996, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, Bd. I–V, Bautzen.
- SDEM, 1978, *Скурт дикционар етимоложик ал лимбий молдовенеиштъ*, red. М. Н. Раевский, М. А. Габинский, Кишинэу.
- SDRJ, 1988–, *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)*, red. Р. И. Аванесов, Москва.
- SGP, 1977–, *Słownik gwar polskich*, opr. przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia, od t. II pod kier. J. Reichana, od t. VI pod kier. J. Okoniowej, od t. IX pod kier. R. Kucharzyk, Wrocław ; Kraków.
- SGPK, 1900–1911, Karłowicz J., *Słownik gwar polskich*, t. I–VI, Kraków.
- Siatkowski J., 2012 a, *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*, Warszawa.
- SJAM, 1962–1983, *Słownik języka Adama Mickiewicza*, red. K. Górski, S. Hrabec, Wrocław ; Warszawa ; Kraków.
- SJPD, 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, t. I–XI, Warszawa.
- SJS, 1966–1997, *Slovník jazyka staroslověnského*, red. J. Kurz, Z. Hauptová, t. I–IV, Praha.
- Sławski F., 1947, *Przyczynki etymologiczne. 2. pol. katulać się, pokotem*, „Slavia Occidentalis”, t. XVIII, s. 386–389.
- Sławski SE, 1952–1982, Sławski F., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V, Kraków.
- SłowKurp, 2013, Gadomski H., Grzyb M., Grec T., *Słownik wybranych nazw i wyrażen kurpiowskich*, Ostrołęka.
- Smułkowa E., (red.), 2009, *Bralwoszczyzna. Pamięć i współczesność*, t. 2: *Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik bralwowski)*, Warszawa.

- Smułkowa E., 1996, *Uwagi o języku starszego pokolenia inteligencji lwowskiej A.D. 1989–1990*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, red. J. Rieger, t. I, s. 223–255.
- SOWM, 1987–, *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, opr. przez Pracownię SGOWM Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie, red. Z. Stamirowska, H. Perzowa i in., Wrocław ; Warszawa ; Kraków.
- SP XVI, 1966–, *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M. R. Maуenowa (F. Peplowski, K. Mrowcewicz), Wrocław.
- SPZB, 1979–1986, *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе награнічча у пяці тамах*, рэд. Ю. Ф. Мацкевіч, т. I–V, Мінск.
- Srezniewski 1893–1912, Срезневский И. И., *Материалы для Словаря древнерусского языка*, т. I–III, Санкт-Петербург.
- SRJ XI–XVII, 1975–, *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, ред. С. Г. Бархударов (Ф. П. Филин, Д. Н. Шмелев, Г. А. Богатова, В. Б. Крысько), Москва.
- SRJ XVIII, 1984–, *Словарь русского языка XVIII века*, ред. Ю. С. Сорокин (З. М. Петрова), Ленинград (Санкт-Петербург).
- SRNG, 1965–, *Словарь русских народных говоров*, составил (с II т. гл. ред.) Ф. П. Филин (Ф. П. Сороколетов, С. А. Мызников), Москва ; Ленинград ; Санкт-Петербург.
- SSA, 1965–1996, *Sorbischer Sprachatlas*, Bd. I–X, bearb. von H. Faßke, H. Jentsch und S. Michalik, XI–XV von H. Faßke, Bautzen.
- SSN, 1994–, *Slovník slovenských nářečí*, red. I. Ripka, Bratislava.
- SSRLJ, 1950–1965, *Словарь современного русского литературного языка*, ред. Ф. П. Филин, т. I–XVII, Москва ; Ленинград.
- SStp, 1953–2004, *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, т. I–XI, Warszawa ; Kraków.
- SSUM, 1977–1978, *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, ред. Л. Л. Гумецька, т. I–II, Київ.
- Staniszewska Z. [Z. St.], *Poglądy ludu na przyrodę*, „Wisła” t. IX, z. 1, s. 130.
- Steffen W., 1937, *Рыту дзедзіце, загадкі і прыслова рытаваны з Warmii*, Kraków.
- SUM, 1970–1980, *Словник української мови*, ред. І. К. Білодід, т. I–XI, Київ.
- SUM XVI–XVII, 1994–, *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.*, ред. Д. Г. Гринчишин, Львів.
- SW, 1908–1927, *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, т. I–VIII, Warszawa (tzw. *Słownik warszawski*).
- SWil, 1861, *Słownik języka polskiego*, wypracowany przez A. Zdanowicza, M. Bohusza Szyszkę i in., т. I–II, Wilno.
- SychKoc, 1980–1985, Sychta B., *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej*, т. I–III, Wrocław.
- Tarnacki J., 1937, *Słownictwo polskie na Polesiu*, „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Językowej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”. Wydział I Językoznawstwa i Historii Literatury, т. I, s. 77–97, + 5 mapek.
- Tarnacki J., 1939, *Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze)*, Warszawa.

- Tarnopol 2007, *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi w Tarnopolskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem W. Paryła, oprac. przez K. Czarnęcką, D. Kowalską, E. Rudolf-Ziółkowską, red. J. Rieger, Kraków.
- Tiktin H., 1903–1925, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bd. I–III, Bukarest.
- TSBM, 1977–1984, *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*, ред. К. К. Атраховіч (К. Крапіва), т. I–V, Мінск.
- Turska H., 1970, *Leksykalne pożyczki białoruskie w języku polskim (doba staropolska)*, „Sprawozdania z Prac Naukowych Wydziału Nauk Społecznych PAN”, t. XIII, 2 (67), s. 77–92.
- Turska H., 1982, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. I, pod red. J. Riegera, W. Werenicza, Wrocław, s. 19–121.
- Тумченко 2002–2003, Тимченко Є., *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.*, т. I–II, підготували до видання В. В. Німчук, Г. І. Лиса, Київ ; Нью-Йорк.
- Vasmer ESRJ, 1964–1973, Фасмер М., *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с нем. и дополнения О. Н. Трубачева, т. I–IV, Москва.
- Vincenz S., 1978, *Barwinkowy wianek*, Londyn.
- Walicki A., 1886, *Błędy nasze w mowie i piśmie ku szkodzie języka polskiego popełniane oraz prowincjonalizmu*, wyd. 3, Kraków ; Warszawa.
- Ważyk A., *Szachy*, <http://szachmaty.blogspot.com/2011/09/szachy-adam-wazyk.html> [dostęp 11.04.2019].
- Werenicz 1990, Веренич В. Л., *Польско-белорусское взаимодействие (на материале мазурского островного говора в Полесье)*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. V, red. J. Rieger, W. Werenicz, Wrocław, s. 7–141.
- Wodzicki K., 1858, *O sokolnictwie i ptakach myśliwskich*, Warszawa.
- Wójcicki W., *Dąb i powój*, „Kłosy” 1865, t. 1, nr 24, s. 285.
- Wójcik U., 2001, *Nazwy miejscowe dawnego województwa rawskiego*, Warszawa ; Kraków.
- Zajączkowski A., 1934, *O potrzebie studiów turkologicznych dla historyka kultury i języka polskiego*, „Język Polski”, r. XIX, s. 33–38.
- Zaręba AJS, 1969–1996, Zaręba A., *Atlas językowy Śląska*, t. I–VIII, Kraków ; Warszawa.
- Zdanczewicz T., 1964, *Wpływy litewskie i wschodniosłowiańskie w polskich gwarach pod Sejnami*, „Acta Baltico-Slavica”, t. I, s. 227–246.
- Zdanczewicz T., 1966, *Wpływy białoruskie w polskich gwarach pod Sejnami*, Poznań.
- Zdanczewicz T., 1975, [Odpowiedź na ankietę], [w:] *Беларуска-польскія ізалексы: матэрыялы для абмеркавання*, адказы за вып. Г. А. Цыхун, Мінск.
- Zdaniukiewicz A. A., 1972, *Gwara Łopatowszczyzny: fonetyka, fleksja, słownictwo*, Wrocław.
- Zduńska H., 1971, *O zmianach fonetycznych w dawnej wsi Tuligłowy*, „Prace Filologiczne”, t. XXI, s. 89–98.

Źródła internetowe

- www1 – https://pl.wiktionary.org/wiki/Indeks:Polski_-_Regionalizmy_bia%C5%82ostockie [dostęp 21.02.2019].
- www2 – Józefa Kisłowska, <http://www.tygodnik.lt/200513/wiesci1.html> [dostęp 21.02.2019].
- www3 – <http://slupsk.naszemiasto.pl/archiwum/rozważania-nad-koszem-pisanek,1171878,art,t,id,tm.html> [dostęp 21.02.2019].

References

- AGB, 1980–1991, *Atlas gwar bojkowskich*, oprac. głównie na podstawie zapisów S. Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod kier. J. Riegera, t. I–VII, Wrocław.
- AGM, 1971–1992, *Atlas gwar mazowieckich*, t. I opr. H. Horodyska-Gadkowska, A. Strzyżewska-Zaremba, t. II–X opr. A. Kowalska, A. Strzyżewska-Zaremba, Wrocław.
- AGWB, 1980–2012, *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. I, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski, Wrocław, t. II–III, red. S. Glinka, Wrocław, t. IV–X, red. I. Maryniakowa, Warszawa.
- AJDŁ, 1956–1964, Stieber Z., *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. I–VIII, Łódź.
- ASJ, 1968–1984, *Atlas slovenského jazyka*, red. J. Štolc, F. Buffa, A. Habovštiak, zv. I–IV, Bratislava.
- AUM, 1984–2001, *Atlas ukrains'koj movy*, ed. I. H. Mateviias, vols. I–III, Kyiv.
- Bańkowski SE, 2000, Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa.
- Barłowska M., 2008, *Wśród oracji komicznych XVII wieku*, „Napis” seria XIV, s. 91–111.
- Basara A., 1965, *Studia nad wokalizmem w gwarach Mazowsza*, Wrocław.
- Basara A., 1972, *Zmiany leksykalne na tle zmiany środowiska*, „Z polskich studiów slawistycznych”, seria 4: *Językoznawstwo*, Warszawa, s. 129–135.
- Berneker SEW, 1908–1913, Berneker E. K., *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- Bielikowicz S., 1975, *Wincuk gada*, Olsztyn.
- Boryś SE, 2005, Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Brückner SE, 1957, Brückner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Buczyński M., 1967, *Wschodniosłowiańskie wpływy językowe w gwarze wsi Huszcza powiat Biała Podlaska*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne, vol. XXII, 10, s. 223–256.
- Buczyński M., 1993, *Gwara wsi Huszcza w województwie białkopodlaskim – mieszana czy przejściowa?*, [w:] *Gwary mieszane i przejściowe na terenach słowiańskich*, pod red. S. Warchoła, Lublin, s. 21–30. – (Rozprawy Slawistyczne ; 6).
- Cechosz-Felczyk I., 2004, *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*, Kraków.

- Černých P. JA., 1994, *Istoriko-étimologičeskij slovar' sovremennogo russkogo jazyka*, vols. I–II, Moskva.
- Chętnik A., 1936, *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe*, Kraków.
- Citko L., 2013, *O najstarszych podlaskich drukach cyrylicyckich*, „Studia Wschodniosłowiańskie”, t. 13, s. 19–30, [<http://filologia.uwb.edu.pl/sw/numery/no13.pdf>, access: 15.03.2019].
- Čižmárová M., 2013, *Nárečový slovník Rusínov-Ukrajincov Slovenska. I: Somatická lexika. Lexika kuchynského riadu a náčinia. Lexika jedla*, Prešov.
- ČJA, 1992–2011, *Český jazykový atlas*, ed. J. Balhar, P. Jančák, sv. I–VI, Praha.
- Cyran W., 1960, *Gwary polskie w okolicach Siedlec*, Łódź.
- Czacki T., 1800–1801, *O litewskich i polskich prawach, o ich duchu, źródłach, związku i o rzeczach zawartych w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydany*, t. I–II, Warszawa.
- Czarkowski L., 2009, *Słownik gwary ludowej w Ziemi Drohickej, 1907*, opr. B. Kuryłowicz i B. Nowowiejski, [w:] *Dziewiętnastowieczne słowniczki gwarowe z Polski północno-wschodniej*, pod red. B. Nowowiejskiego, Białystok, s. 131–219.
- Czyż D., 2005, *Obraz życia i kultury mieszkańców dawnej wsi łomżyńskiej utrwalony w słownictwie gwarowym*, Łomża.
- Czyżewski F., 1976, *Wpływy ukraińskie w gwarze osady Łomazy powiat Biała Podlaska*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. XV, s. 105–118.
- Czyżewski F., 1986a, *Zapożyczenia ukraińskie w gwarach b. powiatu włodawskiego*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. IV, pod red. J. Riegera, W. Werenicza, Wrocław, s. 81–107.
- Czyżewski F., 1986b, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.
- DABM, 1963, *Dyialektalichny atlas belaruskaj mowy*, ed. R. I. Avanesov, K. K. Atrakovich (Kandrat Krapiva), IU. F. Matskevich, Minsk.
- Dał, 1955–1956, Dał' V. I., *Tolkovyj slovar' zhivogo velikoruskogo jazyka*, vols. I–IV, Moskva.
- Deboveanu E., 1971, *Polska gwara Górali bukowińskich w Rumunii*, Wrocław.
- Deboveanu E., Gogolewski S., 1966, *Przeгляд gwar polskich na terenie Rumunii*, „Język Polski”, r. XLVI, s. 112–131.
- Dejna AtlKiel, 1962–1968, Dejna K., *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*, t. I–VI, Łódź.
- Dejna K., 1983, *Słownictwo ludowe z terenu [byłych] województw kieleckiego i łódzkiego (Szu–U)*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. XXIX.
- Dejna PLPJ, 1951–1953, Dejna K., *Polsko-laskie pogranicze językowe na terenie Polski*, t. I–II, Łódź.
- Dłuska M., 1950, *Fonetyka polska. Cz. I: Artykulacja głosek polskich*, Kraków.
- ESBM, 1978–, *Étymalahichny sloŭnik belaruskaj mowy*, eds. V. Ū. Martynaŭ, G. A. Tsykhun, Minsk.
- ESJS, 1989–2018, *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, eds. E. Havlová, A. Erhart, I. Janyšková, Praha.

- ESSJ, 1974–, *Ėtimologicheskii slovar' slavianskikh iazykov. Praslavianskii leksicheskiĭ fond*, vols. 1–, ed. O. N. Trubachov, Moskva.
- ESUM, 1982–2012, *Etymolohichnyiĭ slovnyk ukraïns'koï movy*, ed. O. S. Mel'nychuk, vols. 1–6, Kyïv.
- Falińska PST, 1974–1984, Falińska B., *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, t. I–IV, Wrocław.
- Fraenkel E., 1955–1965, *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. I–II, Heidelberg.
- Giedroyć F., 1931–1933, *Polski słownik lekarski*, t. I–II, Warszawa.
- Gloger Z. [1877], *Zwyczajne zapustne*, „Kłosy” 1877, przedruk: Z. Gloger, *Pisma rozproszone*, Tom II: 1877–1899, Białystok 2015, s. 616–628, http://www.ksiaznica-podlaska.pl/images/2017/201704/20170419/r_VI.pdf [access: 15.03.2019].
- Gloger Z., 1893, *Słownik gwary ludowej w Tykocińskim*. „Prace Filologiczne”, t. IV, s. 795–904.
- Harhala W., 1931, *Gwara polska okolic Komarna*, Kraków.
- Hoppe S., 1951, *Polski język łowiecki*, Warszawa.
- Horodyska-Gadkowska H., 1967, *Polskie słownictwo gwarowe z zakresu hodowli zwierząt domowych*, Wrocław.
- Hrabec S., 1955, *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII wieku*, Toruń.
- Hrinchenko B., 1907–1909, *Slovar' ukraïns'koï movy*, vols. I–IV, Kyïv.
- HSBM, 1982–2017, *Histarychny sloŭnik belaruskaj movy*, vols. I–XXXVII, eds. A. I. A. ZHuraŭski, A. M. Bułyka, Minsk.
- Janów J., 2001, *Słownik huculski*, oprac. i przygot. do druku J. Rieger, Warszawa.
- Jurkowski M., 1974, *Ukrainizmy w języku Juliusza Słowackiego*, [w:] *Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich*, eds. S. Kozak, M. Jakóbiec, Wrocław.
- Karłowicz J., 1984, *Podręcznik czystej polszczyzny dla Litwinów i Petersburszczan*, do druku przygotowała E. Smułkowa, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. III, pod red. J. Riegera, W. Werenicza, Wrocław, s. 33–81.
- Karłowicz SWO, 1894–1905, Karłowicz J., *Słownik wyrazów obcego a mniej jasnego pochodzenia używanych w języku polskim*, t. I: A–E, t. II: F–K, t. III: L–N, Kraków.
- Klich E., 1929, *Pożyczki ruskie w języku polskim*, „Slavia Occidentalis”, t. IX, s. 493–510.
- Kniezsa I., 1955, *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*, 1–2, Budapest.
- Kolberg O., 1887, *Mazowsze, obraz etnograficzny*, t. V: *Mazowsze stare (Mazury, Podlasie)*, Kraków.
- Kondratiuk M., 1975, [ankieta], [w:] *Belaruska-polskiia izaleksy*, Minsk, pp. 50–56.
- Kostecka-Sadowa A., 2015, *Rzeczownikowe zapożyczenia wschodniosłowiańskie w gwarach polskich*, Kraków.
- Kowalska A., 1975–1979, *Zróżnicowanie słowotwórcze gwar Mazowsza i Podlasia. Rzeczownik*, t. I–II, Wrocław.
- Kuraszkiewicz W., 1931, *Przegląd gwar województwa lubelskiego*, [w:] *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego*, t. I, Lublin, s. 273–324.
- Kuryłowicz B. I., 2005, *Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Knyżyna*, Białystok.

- Kurzowa Z., 1985, *Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Wydanie II rozszerzone, Warszawa ; Kraków.
- Kurzowa Z., 1993, *Język polski Wileńszczyzny i Kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa ; Kraków.
- LAB, 1993–1998, *Leksychny atlas belaruskikh narodnykh havorak u piatsi tomakh*, eds. M. V. Biryła, F. Matskevich, Minsk.
- Lehr T., 1914, *O mowie Polaków w Galicji wschodniej*, „Język Polski”, t. II, s. 40–51.
- Lewaszkiewicz T., 2017, *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*, Poznań.
- Linde 1854–1860, Linde S. B., *Słownik języka polskiego*, t. I–VI, Lwów, wyd. 3. fotoofsetowe, Warszawa 1951.
- Lizisowa M. T., 1984, *Studia nad słownictwem regionalnym III Statutu Litewskiego*, Kielce.
- Lorentz GPom, 1958–1962, Lorentz F., *Gramatyka pomorska*, t. I–III, Wrocław.
- Lorentz PW, 1958–1983, Lorentz F., *Pomoranisches Wörterbuch*, fortgeführt von F. Hinze, Bd. I–V, Berlin.
- Lwów 2015, *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi we Lwowskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem W. Paryła, oprac. przez K. Czarnecką, D. A. Kowalską, E. Rudolf-Ziółkowską, pod red. K. Czarneckiej, D. A. Kowalskiej, Kraków.
- Łętowski A., 1915, *Milujmy język ojczysty. Błędy nasze. Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*, Wilno.
- Łopaciński H., 1894, *Przyczynki do nowego języka polskiego*, „Prace Filologiczne”, t. IV, s. 173–179.
- Łopaciński H., 1899, *Przyczynki do nowego języka polskiego*, „Prace Filologiczne”, t. V, s. 681–976.
- Machek ES-2, 1968, Machek V., *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
- MAGP, 1957–1970, *Mały atlas gwar polskich*, opr. przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie pod kier. K. Nitscha, od t. III pod kier. M. Karasia i Z. Stamirowskiej, od t. IX pod kier. M. Karasia, t. I–XIII, Wrocław.
- Malewska H., 1959, *Listy staropolskie z epoki Wazów*, Warszawa.
- Nitsch WPP, 1954–1958, Nitsch K., *Wybór pism polonistycznych*, t. I–IV, Wrocław.
- NMP, 2004–, *Nazwy miejscowe Polski. Historia – pochodzenie – zmiany*, pod red. K. Ry-muta, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, Kraków.
- Obrębska-Jabłońska A., (red.), 1972, *Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym*, Warszawa.
- OLA I, 1988, *Obshchieslavianskiĭ lingvisticskiĭ atlas*. Seria leksiko-slovoobrazovatel’naia, vol. 1: *ZHivotnyĭ mir*, ed. R. I. Avanesov, Moskva.
- OLA IX, 2009, *Obshchieslavianskiĭ lingvisticskiĭ atlas*. Seria leksiko-slovoobrazovatel’naia, vol. 9: *Chelovek*, eds. J. Siatkowski, J. Waniakowa, Kraków.
- Ozhegov S. I., 2008, *Slovar’ russkogo iazyka*, 25-izdanie, ed. L. I. Skvortsov, Moskva.

- Parshuta I. U. M., 1984, *Sintaksis padezheŭ v pol'skoŭ rechi zhiteleŭ derevni Darvinieki madonskogo raŭona Latviŭskoŭ SSR*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. III, ed. J. Rieger, W. Werenicz, Wrocław, s. 133–145.
- Paryl W., 2004, *Słownik gwary przesiedleńców ze wsi Tuligłowy koło Komarna*, przy współpracy M. Mieszczankowskiej, Kraków.
- Parylak P., 1877 [1999], *Prowincjonalizmy mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. 2: *Studia i materiały*, red. J. Rieger, Warszawa, s. 341–363.
- Pawłowska J., 1966–1968, *Dolnośląska wieś Pracze w powiecie milickim w latach 1945–1960. Studium etnograficzne*, cz. I: *Kultura materialna*, cz. II: *Kultura duchowa i społeczna*, Wrocław. – (Prace i Materiały Etnograficzne ; 25).
- Pelcowa H., 1985, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*. Cz. I: *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin.
- Pelcowa H., 1994, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa H., 1997, *Słownictwo wschodniosłowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich*, [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, red. F. Czyżewski, M. Łesiów, Lublin, s. 189–211. – (Rozprawy Sławistyczne ; 12).
- Pelcowa H., 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa H., 2015a, *Dziedzictwo leksykalne pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w interpretacji mieszkańców wsi*, [w:] *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych*, red. F. Czyżewski, M. Olejnik, A. Pihan-Kijasowa, Lublin: Włodawa, s. 89–96.
- Pelcowa SGL III, 2015b, Pelcowa H., *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. III: *Świat zwierząt*, Lublin.
- Pleszczyński A., 1892, *Bojarzy międzyrzeccy*, Warszawa.
- Redliński E., *Konopielka*, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjD-bfnrZ_iAhXKxaYKHacLB yMQFjABegQIARAC&url=https%3A%2F%2Fwolnelektury.pl%2Fmedia%2Fbook%2Fpdf%2Fredlinski-konopielka.pdf&usq=AOvVaw1Q-VlsyG7Nzd_We0au-RUNm [access: 11.03.2019].
- Reichan J., 1982, *Teksty z gwary polskiej na Litwie*, „Język Polski”, r. XLII, s. 34–39.
- Rembiszewska D. K., 2006, *Dynamika rozwoju gwary Knyszyna i okolic na Podlasiu w XX wieku*, Warszawa.
- Rembiszewska D. K., 2007, *Słownik dialektu knyszyńskiego Czesława Kudzinowskiego*, Łomża.
- Rembiszewska D. K., Siatkowski J., 2015, *Nazwy jarzębiny na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim*, [w:] *Semantyka a konfrontacja językowa*, red. D. Roszko, J. Satoła-Staśkowiak, Warszawa.
- Rembiszewska D. K., Siatkowski J., 2018, *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe*, Warszawa.
- Rieger J., 1995, *Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie*, Warszawa.

- Rieger J., 2007, *Dawne słownictwo przesiedleńców z Tarnopolszczyzny*, [w:] Rieger J., Masojć I., Rutkowska K., 2006, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*, Warszawa, s. 109–115.
- Rieger J., 2011, *Ukraińskie interferencje w słownictwie polszczyzny w Galicji*, [w:] *Ukrains'ka mova v Halychyni: istorychnyj vymir*, eds. IA. Isaievych, M. Moser, N. Khobzei, Lviv, pp. 107–123.
- Rieger J., 2014, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Brzławszczyźnie*, Warszawa.
- Rieger J., 2016, *Mały słownik lemkońskiej wsi Bartne*, opracowany głównie na podstawie nagrań M. Słóń-Nowaczek, Warszawa.
- Rieger J., 2017, *Atlas ukraińskich gwar nadszańskich*, opracowany na podstawie zapisów terenowych S. Hrabca, t. I–II, Warszawa.
- Rieger J., Masojć I., Rutkowska K., 2006, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*, Warszawa.
- RóżnSłow, 2015, Maryniakowa I., Rembiszewska D. K., Siatkowski J., *Różnojęzyczne słownictwo gwarowe Podlasia, Suwalszczyzny i północno-wschodniego Mazowsza*, Warszawa.
- Sawaniewska-Mochowa Z., 1990, *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej. Słownictwo*, Warszawa. – (Polono-Slavica Varsoviensia ; 5).
- Schuster-Šewc H., 1978–1996, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, Bd. I–V, Bautzen.
- SDEM, 1978, *Skurt diktionar etimolozhik al limbii moldoveneshit'*, eds. M. N. Raevskiï, M. A. Habinskiï, Kishinèu.
- SDRJ, 1988–, *Slovar' drevnerusskogo iazyka (XI–XIV vv.)*, ed. R. I. Avanesov, Moskva.
- SGP, 1977–, *Słownik gwar polskich*, opr. przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia, od t. II pod kier. J. Reichana, od t. VI pod kier. J. Okoniowej, od t. IX pod kier. R. Kucharzyk, Wrocław ; Kraków.
- SGPK, 1900–1911, Karłowicz J., *Słownik gwar polskich*, t. I–VI, Kraków.
- Siatkowski J., 2012a, *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*, Warszawa.
- SJAM, 1962–1983, *Słownik języka Adama Mickiewicza*, red. K. Górski, S. Hrabec, Wrocław ; Warszawa ; Kraków.
- SJPD, 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, t. I–XI, Warszawa.
- SJS, 1966–1997, *Slovník jazyka staroslověnského*, ed. J. Kurz, Z. Hauptová, t. I–IV, Praha.
- Sławski F., 1947, *Przyczynki etymologiczne. 2. pol. katulać się, pokotem*, „Slavia Occidentalis”, t. XVIII, s. 386–389.
- Sławski SE, 1952–1982, Sławski F., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V, Kraków.
- SłowKurp, 2013, Gadomski H., Grzyb M., Grec T., *Słownik wybranych nazw i wyrażeń kurpiowskich*, Ostrołęka.

- Smułkowa E., (red.), 2009, *Brasławszczyzna. Pamięć i współczesność*, t. 2: *Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*, Warszawa.
- Smułkowa E., 1996, *Uwagi o języku starszego pokolenia inteligencji lwowskiej A.D. 1989–1990*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, red. J. Rieger, t. I, s. 223–255.
- SOWM, 1987–, *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, opr. przez Pracownię SGOWM Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie, red. Z. Stamirowska, H. Perzowa i in., Wrocław ; Warszawa ; Kraków.
- SP XVI, 1966–, *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M. R. Mayenowa (F. Peplowski, K. Mrowcewicz), Wrocław.
- SPZB, 1979–1986, *Sloŭnik belaruskikh havorak paŭnochna-zakhodniaŭ Belarusi i iae pahranichcha u piatsi tamakh*, ed. IU. F. Matskevich, vols. I–V, Minsk.
- Sreznievskii I. I., 1893–1912, *Materialy dlia Slovaria drevnerusskogo iazyka*, vols. I–III, Sankt-Peterburg.
- SRJ XI–XVII, 1975–, *Slovar' russkogo iazyka XI–XVII vv.*, ed. S. H. Barkhudarov (F. P. Filin, D. N. Shmelev, G. A. Bogatova, V. B. Krysko), Moskva.
- SRJ XVIII, 1984–, *Slovar' russkogo iazyka XVIII veka*, ed. IU. S. Sorokin (Z. M. Petrova), Leningrad (Sankt-Peterburg).
- SRNG, 1965–, *Slovar' russkikh narodnykh govorov*, sostavil (z II t. gl. red.) F. P. Filin (F. P. Sorokoletov, S. A. Myznikov), Moskva ; Leningrad ; Sankt-Peterburg.
- SSA, 1965–1996, *Sorbischer Sprachatlas*, Bd. I–X, bearb. von H. Faßke, H. Jentsch und S. Michalk, XI–XV von H. Faßke, Bautzen.
- SSN, 1994–, *Slovník slovenských nářečí*, ed. I. Ripka, Bratislava.
- SSRLJ, 1950–1965, *Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo iazyka*, ed. F. P. Filin, vols. I–XVII, Moskva ; Leningrad.
- SStp, 1953–2004, *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. I–XI, Warszawa ; Kraków.
- SSUM, 1977–1978, *Slovník staroukraińs'koï movy XIV–XV st.*, ed. L. L. Humecka, vols. I–II, Kyïv.
- Staniszewska Z. [Z. St.], *Poglądy ludu na przyrodę*, „Wisła” t. IX, z. 1, s. 130.
- Steffen W., 1937, *Rymy dziecięce, zagadki i przysłowia rymowane z Warmii*, Kraków.
- SUM XVI–XVII, 1994–, *Slovník ukraińs'koï movy XVI – pershoï polovyny XVII st.*, ed. D. H. Hrynchysyn, L'viv.
- SUM, 1970–1980, *Slovník ukraińs'koï movy*, ed. I. K. Bilodid, vols. I–XI, Kyïv.
- SW, 1908–1927, *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I–VIII, Warszawa (tzw. *Słownik warszawski*).
- SWil, 1861, *Słownik języka polskiego*, wypracowany przez A. Zdanowicza, M. Bohusza Szyszkę i in., t. I–II, Wilno.
- SXVII–XVIII, 1999–, *Słownik języka polskiego XVII w. i I. połowy XVIII wieku*, Kraków.
- SychKoc, 1980–1985, Sychta B., *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej*, t. I–III, Wrocław.
- Tarnacki J., 1937, *Słownictwo polskie na Polesiu*, „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Językowej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”. Wydział I Językoznawstwa i Historii Literatury, t. I, s. 77–97, + 5 mapek.

- Tarnacki J., 1939, *Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze)*, Warszawa.
- Tarnopol 2007, *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi w Tarnopolskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem W. Paryła, oprac. przez K. Czarnecką, D. Kowalską, E. Rudolf-Ziółkowską, red. J. Rieger, Kraków.
- Tiktin H., 1903–1925, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bd. I–III, Bukarest.
- TSBM, 1977–1984, *Thumachal'ny sloŭnik belaruskaj movy*, ed. K. K. Atrakhovich (K. Krapiva), vols. I–V, Minsk.
- Turska H., 1970, *Leksykalne pożyczki białoruskie w języku polskim (doba staropolska)*, „Sprawozdania z Prac Naukowych Wydziału Nauk Społecznych PAN”, t. XIII, 2 (67), s. 77–92.
- Turska H., 1982, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. I, pod red. J. Riegera, W. Werenicza, Wrocław, s. 19–121.
- Tymchenko IE, 2002–2003, *Materialy do slovnyka pisemnoï ta knyžhnoï ukraïns'koï movy XV–XVIII st.*, vols. I–II, pidothuwały do wydannia V. V. Nimchuk, H. I. Lysa, Kyïv ; N'iu Ęork.
- Vasmer ESRJ, 1964–1973, Vasmer M., *Ėtimologičeskiĭ slovar' russkogo iazyka*, vols. 1–4, Moskva.
- Verenich V. L., 1990, *Pol'sko-belorusskoe vzaimodeĭstvie na materiale mazurskogo ostrovnogo govora v Poles'e*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. V, red. J. Rieger, W. Werenicz, Wrocław, s. 7–141.
- Vincenz S., 1978, *Barwinkowy wianek*, Londyn.
- Walicki A., 1886, *Błędy nasze w mowie i piśmie ku szkodzie języka polskiego popełniane oraz prowincjonalizmy*, wyd. 3, Kraków ; Warszawa.
- Ważyk A., *Szachy*, <http://szachmaty.blogspot.com/2011/09/szachy-adam-wazyk.html> [access: 11.04.2019].
- Wodzicki K., 1858, *O sokolnictwie i ptakach myśliwskich*, Warszawa.
- Wójcicki W., *Dąb i powój*, „Kłosy” 1865, t. 1, nr 24, s. 285.
- Wójcik U., 2001, *Nazwy miejscowe dawnego województwa rawskiego*, Warszawa ; Kraków.
- Zajączkowski A., 1934, *O potrzebie studiów turkologicznych dla historyka kultury i języka polskiego*, „Język Polski”, r. XIX, s. 33–38.
- Zaręba AJŚ, 1969–1996, Zaręba A., *Atlas językowy Śląska*, t. I–VIII, Kraków ; Warszawa.
- Zdanczewicz T., 1964, *Wpływy litewskie i wschodniosłowiańskie w polskich gwarach pod Sejnami*, „Acta Baltico-Slavica”, t. I, s. 227–246.
- Zdanczewicz T., 1966, *Wpływy białoruskie w polskich gwarach pod Sejnami*, Poznań.
- Zdanczewicz T., 1975, [Odpowiedź na ankietę], [w:] *Belarуска-polskii izaleksy: materialy dlia abmerkavannia*, adkazny za vyp. H. A. Tsykhun, Minsk.
- Zdaniukiewicz A. A., 1972, *Gwara Łopatowszczyzny: fonetyka, fleksja, słownictwo*, Wrocław.
- Zduńska H., 1971, *O zmianach fonetycznych w dawnej wsi Tuligłowy*, „Prace Filologiczne”, t. XXI, s. 89–98.

Internet sources

- www1 – https://pl.wiktionary.org/wiki/Indeks:Polski_-_Regionalizmy_bia%C5%82ostockie [access: 21.02.019].
- www2 – Józefa Kisłowska, <http://www.tygodnik.lt/200513/wiesci1.html> [access: 21.02.2019].
- www3 – <http://slupsk.naszemiasto.pl/archiwum/rozwazania-nad-koszem-pisanek,1171878,art,t,id,tm.html> [access: 21.02.2019].

Summary

References or loans on Polish-East Slavic borderlands? Part III

The text discusses words occurring in the Polish-East Slavic borderlands and prevalent in eastern Polish dialects. Differentiation between old references and loans in this area is not always easy. The material presented here is very diverse. In the case of certain words, identifying them as East Slavic loans with an indisputable source is possible, while in the case of others it is difficult to identify the direct source of the loan. Among the words recorded in the East Slavic borderlands we can find those whose range in Polish dialects seems to indicate the possibility of Ruthenian influence; however, their Polish phonetic form implies their native origin and one should speak about an old reference in this respect. We also encounter Pan-Slavic words, where a doubt arises as to whether they are loans or old references in Polish in the East Slavic area and Eastern Poland.

Keywords: Slavic language contacts, dialectal geography, Slavic dialectology.